

Tolstoji

për

MUHAMMEDIN

salallahu alejhi ves-sel-lem

(LIBRI QË NJË KOHË TË GJATË QËNDROI I FSHEHUR)

TOLSTOJ PËR MUHAMMEDIN

(salallahu alejhi ves-sel-lem)

(Libri që një kohë të gjatë qëndroi i fshehur)

LAV NIKOLLAIVIÇ TOLSTOJ

Titulli në gjuhën boshnjake:
Tolstoj o MUHAMMEDU
(sal-Allahu alejhi ves-selem)

Shqipëroi:
Behxhet Jashari

SHKRIMET E POETIT RUS PËR MUHAMMEDIN SALALLAHU ALEJHIVES- SEL-LEM

“Muhammedi asnjëherë nuk u pajtua me botëkuptimet krishtere. Për te njeriu nuk ka mundur të jetë Zot, e as vet nuk u barazua me Allahun. Për myslimanët nuk ekziston Zot tjetër përveç Allahut, ndërsa Muhammedi është i Dërguari i Tij. Në te asgjë nuk ka enigmatike dhe të fshehur”

(Lav Nikollaeviç Tolstoj)

Parathënia e botimit në gjuhën boshnjake

VEPRAT LETRARE TË LAV NIKOLLAJEVIÇ TOLSTOJIT

Lav Nikollaeviç Tolstoji është lindur në vitin 1828 në Jasna Poljana. Krijimtarinë e tij letrare e filloi jashtë shoqatave letrare dhe revistave të redaksive. Vepra e tij e parë voluminoze - trilogjia *Fëmijëria, Vegjësia dhe Rinia* (1851-1856) e zgjoi interesin e kritikëve letrarë dhe të qarqeve të gjera të lexuesve. Në këtë trilogji, Tolstoi, përmes perceptimit të tij të vlerave morale dhe shpirtërore, është orvatur që ta njohë botën në vete dhe jashtë vetes. Duke përcjell “dialektikën e shpirtit” të fisnikut të ri rus, shkrimtari gjurmon pas përgjigjeve në pyetjet e komplikuar morale dhe sociale. Tolstoi, me prejardhje nga familja e kontit dhe aristokratëve, kohën më të madhe e kalonte ndërmjet njerëzve të rëndomtë dhe fshatarëve të Jasnoj Poljanës. Ai në mesin e kësaj shoqërie merrej me punët arsimore ose duke shkruar artikuj dhe diskutime ku kritikonte renditjen aktuale shoqërore, si dhe rendin të cilit edhe vet ai i takonte. Rilindjen e domosdoshme të shoqërisë ruse, poeti Tolstoj, e shihte në përsosjen morale dhe “në moskundërshtimin ndaj të keqes me dhunë”.

Që me veprat e para të tij, Tolstoj nxiti reagimet e ndryshme në planin estetik, ideor dhe në atë moral. Sulmeve dhe akuzave të shumta që vinin nga kritikët letrarë, nga filozofët e regjimit dhe nga mbrojtësit e rendit të atëhershëm shoqëror, e të cilët as për së afërmi nuk ishin të nivelit intelektual të Tolstojit, poeti (Tolstoi) iu përgjigjej përmes forcës së veprave të tij të reja dhe mjaft domethënëse. Në vitin 1855 nga botimi doli cikli i novelës *Tregimet e Sevastopoljit*. Po ashtu edhe në këtë vepër autori parashtroi një numër të madh të pyetjeve moral-etike, veçanërisht drejtuar oficerëve dhe ushtarëve rus të luftës së Krimesë. Më vonë u botuan *Sonata e Krajcerit* dhe *Pas vallëzimit*. Në *Sonata e Krajcerit* autori u orvat të hyjë në psikologjinë e artit, ndërsa në veprën *Pas vallëzimit* paraqet varfërinë dhe krizën morale të qarqeve të larta.

Duke gjurmuar vazhdimisht për ta njohur botën dhe kuptimin e jetës njerëzore, në novelat *Tre vdekje* dhe *Vdekja e Ivan Iliçit*, Tolstoi i sjell para fytyrës së vdekjes përfaqësuesit e shtresave të ndryshme sociale. Të menduarit e tyre për vdekjen i përcjell dilema e autorit: vallë, a është vdekja me të vërtetë fundi i ekzistimit të njeriut.

Pas një varg novelash dhe veprash historike të cilat kishin një jehonë të gjerë në realitetin rus të asaj kohe, nga botimi doli edhe vepra më e popullarizuar e Tolstojit, *Lufta dhe Paqa*. Në të vërtetë romanin në fjalë Tolstoi e shkroi gjatë periudhës kohore 1864-1869. Në këtë roman ndryshohen panoramat mbresëlënëse të betejave të mëdha (Austerlic dhe Borodino) dhe përshkrimet e salloneve të aristokratëve rus, portretet e Kutuzovit dhe Napoleonit, Bolkonskit dhe Bezuhovit, kapiten Tushinit dhe fshatarit Karatajev. Jetën e tyre Tolstoi e paraqet në luftë dhe në qetësinë e paqes. Fati i heronjve të romanit gërshetohet në atë mënyrë sa që aristokratët, ashtu si edhe njerëzit e rëndomtë, shndërrohen vetëm në pionë të vorbullës së historisë. Autori orvatet që të hyjë në jetën e çdo heroi dhe njëkohësisht të ofrojë një përshkrim të besueshëm historik të të gjitha ndodhive më të rëndësishme. Po ashtu edhe në këtë roman Tolstoi radhitet në anën e njeriut të rëndomtë, të moralshëm dhe guximtar. Me rastin e invazionit ndaj Rusisë, Napoleoni nuk humbi për shkak të gjenialitetit të mbretit dhe gjeneralëve të tij, por duke iu falënderuar virtyteve heroike të ushtarit të rëndomtë rus.

Lufta dhe Paqa është një roman me një strukturë më të ndërlikuar: roman historik dhe kronikë familjare, roman filozofik dhe roman psikologjik, roman - epope dhe roman - dramë. Sipas mendimit të shumë shkrimtarëve dhe analistëve letrar, romani *Lufta dhe Paqa* është romani më domethënës që është shkruar ndonjëherë.

Romani *Ana Karenjina* (1873-1877) është kronikë familjare me një analizë të thellë psikologjike të jetës bashkëshortore dhe familjare. Ky roman është kronikë e dashurisë tragjike: “Të gjitha familjet e lumtura janë të lumtura në të njëjtën mënyrë, ndërsa çdo familje fatkeqe, është fatkeqe në mënyrën e vet”. Ana Karenjina nuk e gjeti fatin e saj me burrin që kishte, gjegjësisht me një personalitet të lartë ushtarak të qeverisë mbretërore ruse, e as me oficerin e ri të gardës mbretërore që quhej Vronski. Ajo, edhe pse e kritikuar nga burri, farefisi, miqtë dhe rrethi ku jetoi, u largua nga familja, madje edhe nga i biri i saj. Mirëpo, atëherë kur të dashuruarit Ana dhe Vronski i tejkaluan kanonet bashkëshortore dhe normat e verifikuara jetësore, e kuptuan se lidhjet fizike dashurore nuk janë të mjaftueshme për një fat të plotë bashkëshortor. Madje, as vet Lav Tolstoi në jetën e tij private nuk mundi ta gjejë atë shkop magjik të fatit dhe të harmonisë bashkëshortore: kështu pra, një natë të ftohtë vjeshte, ajo (Ana Karenjina/B.J./ u largua nga shtëpia e saj dhe jetën e përfundoi në një stacion hekurudhor në vendbanimin e vogël të quajtur Ostapovë.

Subjekti i romanit të Tolstait, të titulluar *Ringjallja* (1889-1899), bashkon motivet dhe temat e raporteve ndërmjet zotëriut dhe shërbëtorit, rënies morale dhe mundësisë së faljes, pushtetit dhe burokracisë në një anë, dhe të popullit të rëndomtë në anën tjetër, si dhe ndërmjet kishës krishtere dhe pendimit aristokrat.

Tolstoi shkroi disa drama. Në dramën e titulluar *Mbretëria e errësirës* ofron një skenë të fshatit rus, ndërsa në pjesën dramatike kufoma e gjallë e vulos jetën parazitare të qarqeve më të larta.

Veprat e Tolstait kishin një ndikim të madh në mbarë letërsinë evropiane. Sipas domethënies së veprave letrare të tij, sipas personazhit moral dhe fatit jetësor, Tolstoi është dukuri e jashtëzakonshme në letërsinë evropiane dhe atë botërore. Veprat e tij; *Lufta dhe Paqa*, *Ana Karenjina*, *Ringjallja*, *Polikushka*, *Haxhi Murati*, etj., janë përkthyer në njëqind e tetë gjuhë të ndryshme botërore dhe janë botuar në më shumë se 220 milionë ekzemplarë. Sipas veprave të Tolstait janë incizuar një numër i madh i filmave. Numri më i madh i tyre është adoptuar për teatër, televizion dhe radio. Pa dyshim, Lav Nikollaeviç Tolstoi me opusin e tij të gjerë letrar e intelektual ushtroi një ndikim të madh në qarqet intelektuale të kohës së tij, ndër ta edhe në figurën historike të Mahatma Gandit. Kritiku letrar francez Lirondel tha se do të ishte e pamundur të numërohen të gjitha virtytet pozitive të parashtuara në romanet *Lufta dhe Paqa*, *Ana Karenjina*, dhe *Haxhi Murati*, ndërsa Anatol Frans pranon duke thënë: “Në të paraqiturit e karaktereve dhe shtigjeve të imëta të shpirtit njerëzor, Tolstoi është mësuesi i të gjithë neve”.

Në çka qëndron fuqia e veprave të Tolstait? Prej nga ajo tërheqje universale dhe ai aktualitet i pakapërcyeshëm letrar të veprave të tij? Duke shkruar për Rusinë e kohës së tij, Tolstoi shkroi për botën. Koordinatat kohore të shekullit XIX në veprat e tij i kalojnë kufijtë deri në bashkëkohësi. Çdo herë dhe çdo kund do të ekzistojnë familje relativisht të gëzuara dhe të pagëzuara, ashtu si edhe te *Ana Karenjina*. Çdo herë do të ekzistojnë njerëz guximtar dhe të drejtë si *Haxhi Murati*. Matoshi shkruan: “Rusi i fuqishëm botës i dha dy epope: epopenë e luftës, të luftës së përgjakshme në fushëbetejë (*Lufta dhe Paqa*) dhe luftën e qetë që quhet *kurorëzim bashkëkohor*”. Në veprën *Ringjallja* ai në mënyrë të guximshme dhe të qartë ofron një fotografi për gjendjen degraduese të kishës krishtere (ortodokse), skizmatike, si dhe për rënien morale dhe shpagimin moral.

Tolstoi kishte shkruar: “Sikur të më urdhëronte ndonjëri që të shkruaj një roman ku do të duhej të argumentoj se qëndrimet e mia ndaj botës, çështjeve shoqërore, moralit dhe fesë janë të drejta, atëherë romanit të atillë nuk do ti kushtoja as dy orë punë. Mirëpo, po qe se e di se atë që do ta shkruaj do ta lexojnë njerëzit pas njëzet viteve, e që sot janë fëmijë, e të cilët do t’iu besojnë fjalëve të mia, madje edhe do të qajnë duke e lexuar ose

do të qeshen e kështu do ta dashurojnë jetën, atëherë në këtë rast romanit të këtillë unë do t'ia kushtoja tërë jetën dhe forcën time”.

Sot është e qartë se një gjë të këtillë Lav Tolstoi e ka arritë, edhe atë jo vetëm tek lexuesit që në kohën e tij ishin fëmijë, por edhe tek gjeneratat e më vonshme, madje 150 vite pas tij. Fjala e tij edhe sot e kësaj dite e përshkon lexuesin me ndjenjat e vërteta, ashtu sikur të ishte autori në vet brendinë e jetës të cilën e paraqet, sikur të ishte pjesëtar i ndodhive të cilat i përshkruan.

Veprat e para të Tolstoit “*Tregimet e Sevastopoljit*” dhe “*Haxhi Murat*” janë të inspiruara gjatë përjetimeve në shërbimin ushtarak, kur atëherë si oficer i ri u dërgua në Kavkaz për qëllime luftarake kundër gorshtakëve të guximshëm dhe kryengritës. Në këtë kohë mjaft mirë e njohu mentalitetin, moralin dhe fenë e atyre njerëzve, fisnikë dhe dinjitoz. Autori ynë Tolstoi, duke e ndjekur filozofinë “*e moskundërshtimit të së keqes me dhunë*”, në mënyrë të nderhme dhe të guximshme tregon se si bashkëkombësit e tij përmes një force të madhe ushtarake dhe me egërsinë e ashpër jonjerëzore, shkatërrojnë fshatrat çeçene, i dëbojnë dhe i mbytin njerëzit e pafajshëm, rrënojnë dhe djegin xhamitë e tyre, e që ndotnin burimet e pastra malore. Shkrimtari dhe moralisti i madh, mblodhi fuqi morale dhe guxim të papërshtatshëm human për të kënduar dhe lavdëruar dinjitetin dhe vendosmërinë e rezistencës çeçene, ta gjykojë mbretin Nikollaj për vërsuljen e tij ndaj jetës dhe dinjitetit të një populli.

Për Tolstoin nuk ishte me rëndësi se kush në luftë ishte rus, kush çeçen ose kozak. Ai është i preokupuar me personalitetin moral të heronjve të tij, me të vërtetën dhe me besimin si kritere më të larta të jetës: “Heroi i tregimit tim është ai të cilin unë e dashuroj me shpirtin tim, ai për të cilin jam orvatur ta paraqes në bukurinë e tij - ajo është e vërteta”.

Raportin ndaj të vërtetës dhe fesë, autori e kërkoi dhe e sprovoi së pari në veten e tij e më pas edhe në personazhet e veprave të tij, në të cilat çdo herë parashtron pyetje për moralin, drejtësinë, të vërtetën dhe fenë, për të mirën dhe të keqen, jetën dhe vdekjen, për çështjet e raporteve ndërmjet individëve dhe bashkësisë, etj. Assesi nuk mund ta ndajmë Tolstoin si gjeni letrar nga fizionomia morale e Tolstoit si njeri i cili e urrente të keqen, dhunën dhe shtypjen e popujve. Kur në vitin 1914 filloi konflikti i përgjakshëm ndërmjet popujve evropianë, Romen Rollani, po ashtu një shkrimtar me renome i kohës së tij, kishte shkruar: “Në mbarë Evropën, tanimë pas vdekjes së Tolstoit, nuk ekziston asnjë autoritet i lartë moral. Shpeshherë parashtror pyetje se, vallë, a thua sikur të ishte gjallë shkrimtari dhe mendimtari i madh nga Jasna Poljana do të mund ta ndalonte këtë gjakderdhje”.

Konti i quajtur Lav Nikollaeviç e ndjeu veten më afër *muzhikës* ruse se sa me pasanikët: ai me fshatarët lëvronte tokën dhe dhuronte pasuri. Ai ka mundur të jetë pasaniku më i madh i kohës së tij, madje edhe u largua nga e drejta e autorit në dobi të të varfërve, ashtu siç ekziston edhe në një hadith:

“O Allahu im, më ringjall me të varfrit, ma merr shpirtin me të varfrit dhe më bashko me ata”!

Pothujase askush (nga poetët jomyslimanë/B.J.), në mënyrë të kulluar dhe të nderhme nuk gjurmoi pas dobësive njerëzore, madje edhe pas atyre personale, ashtu siç bëri Tolstoi. Askush si ai nuk u ngrit në mënyrë guximtare kundër degradimit moral dhe shpirtëror të mbuluar me pëlhurën e qytetërimit. Atë e bëri vetëm poeti dhe romansieri i njohur Lav Tolstoi. Vetëm ai pati guximin që në Ditarët dhe në letrat e tij të parashtror pyetjen e shenjtërisë së kishës e cila e *bekonte* ushtinë dhe e ndihmonte atë me para. Me këtë Kisha ishte larguar nga roli i saj hyjnor, ndërsa agentët në Sankt Petersburg e kishin “masakruar” romanin e tij *Ringjallja*, duke i mënjanuar tërë kapitujt. Në letrën e dërguar Sinodit të shenjtë, të cilin e kishte eskomunikuar si të pa fe, Tolstoi thotë: “...kam filluar me atë që e kam dashuruar kishën më shumë se paqen time; pastaj më shumë

e kam dashuruar krishterimin se sa kishën, tani më shumë e dashuroj të vërtetën se gjithë botën”.

Është e natyrshme që një mendimtar i veprave të këtilla të ketë ndikim të madh edhe në sferat tjera të jetës, veçanërisht në moral dhe në religjion. Në kërkim të përgjigjes për çështjen e moralit dhe mëkatit: “A kam bërë unë mëkat në raport ndaj të tjerëve, ose të tjerët a gabuan ndaj meje!?!...”, “a jam unë moralisht i drejtë ndaj shenjtërive, ndaj fesë dhe ndaj Zotit?”, Tolstoi tërë jetën synonte drejt përsosmërisë së moralit të tij personal. Në këtë rrugë ai nuk e kurseu as veten, e as të tjerët, madje as ata që konsideroheshin si të paprekur.

Në karakterizimin e vlerave morale të personaliteteve, në veprat e tij Lav Tolstoi përdori psikologjinë komplekse. “Njeriu njëkohësisht mund të jetë edhe shenjtor edhe kriminel, filozof dhe idiot, dhunues dhe qenie e dobët”. Kështu pra, në profilizimin e fytyrës morale të mbretit Nikollaj Tolstoi, nënvizon se si mbreti vazhdimisht synon të tregohet si sundues i urtë dhe i drejtë, jo rrallëherë flet për drejtësinë dhe fisnikërinë e tij, jeton nga lëvdatat e të nënshtruarve, ndërsa në urdhrat, veprat dhe sjelljet e tij qartë manifestohen despotizmi dhe hipokrizia. Nikollai (mbreti rus) edhe në fe nuk është i singertë. Në anën tjetër është Haxhi Murati për të cilin liria dhe drejtësia janë të shenjta, ndërsa feja kuptim i jetës dhe i vdekjes. Kështu pra në skenën e betejës së fundit të Haxhi Muratit, në një akord derdhen vargjet e këngës popullore për Hamzanë, zëri i bilbilit dhe zëri i minares. Në shikimin ideor dhe moral, shkrimtari dhe romansieri është në anën e atyre që janë të gatshëm të japin jetën në mbrojtje të principeve morale dhe të shenjtërive të tyre.

Heronjtë në veprat e Tolstoi nuk jetojnë vetëm në sferën e raporteve shoqërore. Për atë në rend të parë njeriu është një subjekt moral. Prandaj, rreth fatit të heronjve të tij çdoherë gërshetohen pyetjet etike, siç janë: egoizmi dhe altruizmi, individi dhe bashkësia, e keqja dhe e mira, feja dhe ndjenja, dilema e ndjenjës në konflikt me interesat personale dhe ndjenja e drejtësisë, konflikti i shpirtit dhe i trupit, etj.

Prof. Dr. Ilijas Tanović

Duhet të dihet

Për tekstet e shkruara të Lav Tolstoit që kanë të bëjnë me hadithet e të Dërguarit Muhammed s.a.v.s., tanimë një kohë të gjatë dihet ndër qarqet e botuesve, mirëpo këtu është fjala për një vepër të fshehur e cila nuk mundi të publikohet para lexuesëve. Në të vërtetë interesimi i Lav Tolstoit për fjalët e Muhammedit s.a.v.s., si dhe për tubimin dhe publikimin e tyre para popullit rus, ishin me rëndësi mjaft të madhe. Ai dëshiroi që këto t’ia paraqes auditoriumit fetar e kulturor rus.

Nga libri *Hadithet e Muhammedit alejhisselam* të dijetarit indian Abdullah es-Suhreverdiut, Tolstoi përpiloi një përmbledhje më të vogël të haditheve për publikimin e së cilës nevojitej një punë mjaft serioze. Duke patur parasysh faktin se Tolstoi bëri vetëm përzgjedhjen e disa haditheve të të Dërguarit a.s. dhe i publikoi në emër të tij, kemi menduar se do të jetë më mirë të bëjmë një projekt në të cilin do të hyjë përmbajtja ekzistuese së bashku me elementet të cilat e zbukurojnë këtë vepër. Kështu ne kemi vendosur se në veprën që gjendet para jush të sjellim edhe disa kapituj me korrespondencën e Tolstoit që i dedikohet islamit, si dhe në përjetimet në lidhje me te. Janë bërë hulumtime serioze që të arrihet deri të dokumentet e publikuara këtu. Dokumentet janë gjetur, dhe për ju lexues të dashur ua ofrojmë në mënyrë origjinale, të cilat janë shtypur në fund të këtij edicioni.

Përmbledhjen e haditheve të Muhammedit s.a.v.s. që e bëri Tolstoi, vetvetiu atë kohë në Rusinë cariste paraqiste një ndodhi të veçantë. Prandaj edhe ne për atë jemi plotësisht të vetëdijshëm. Vizioni i Tolstoit përmes kësaj përmbledhje të haditheve mund të jetë një ndihmë serioze në zgjerimin e horizonteve njerëzore. Mirëpo, më e rëndësishme nga të gjitha është ajo që një njeri i jashtëzakonshëm, ashtu siç ishte Tolstoi, e përgatiti këtë përmbledhje të haditheve, sado e vogël të jetë ajo, me qëllim që të njëjtën t’ua ofrojë bashkëkombësve të tij, e përmes të njëjtës të shpreh animin e tij kah islami.

Qëllimi ynë është që t’i sjellim dokumentet, informatat dhe burimet, duke e mënjeluar perden e fshehtësisë nga gjërat të cilat ekzistojnë dhe për të cilat jemi të bindur se janë të vërteta. Fjalët e Tolstoit: “*Sikur njeriu të kishte të drejtë të zgjedh, atëherë çdo ortodoks i mençur dhe çdo njeri, pa kurrfarë dyshimi ndaj islamit do ta pranonte vetëm Allahun dhe të Dërguarin e Tij*”, janë të vlefshme po aq edhe sa i tërë libri i informatave. Njerëzit duhet t’i dinë të gjitha ndryshimet në kulturën e besimit të këtij poeti të famshëm, si dhe dilemat të cilat e përcollën këtë ndryshim.

Rasih Jëllmaz

PARATHËNIA

Feja e Tolstoit

Broshura e poetit të famshëm botëror Lav Tolstoit, e titulluar *Muhammed*, posedon një varg specifikash. Së pari është ajo që vepra në fjalë është shkruar në Rusinë krishtere, edhe atë gjatë periudhës së shtypjes, gjegjësisht në vitin 1909. Pra, përmbledhjen e haditheve e bëri njëri nga poetët më të njohur të Rusisë dhe të botës, Lav Nikollaevich Tolstoi. Këtë njeri të pasur e njohim përmes orvatjeve të tij për të arritur deri te bindjet stabile dhe të drejta fetare. Për dallim nga disa të tjerë, Tolstoi nuk ishte ai që bënte ndarje shoviniste fetare. Animi kah e drejta dhe mosdhënia e rëndësisë vlerave të kësaj bote, ate e afroi te e vërteta fetare.

Mendojmë se kjo vepër, të cilën Lav Tolstoi e bëri nga ndjenjat mahnitëse ndaj Muhammedit alejhisselam dhe fesë islame, nuk do ta befasojë asnjërin, veçanërisht lexuesin turk...

Këtë vepër Tolstoi e publikoi gjatë periudhës së Mbretërisë ruse në vitin 1909, edhe atë së bashku me disa vepra të tjera. Me këtë vepër Tolstoi e njoftoi lexuesin rus me hadithet e Muhammedit alejhisselam. Me dëshirë mund të themi se përmes veprave të këtilla ai ndikoi në mendimin dhe edukimin fetar rus. Tolstoi konsiderohej besimtar në Rusinë e asaj kohe. Ate e shihnin si ihtar të Muhammedit s.a.v.s. dhe të ideve të tij të cilat mbështeteshin në fuqinë Hyjnore, gjë e cila e zmadhoi ndikimin e librave të tij.

Përderisa në periudhën e Bashkimit të Republikave Sovjetike Socialiste veprat e Tolstoit vazhdimisht ribotoheshin, nga ndonjë shkak të panjohur vepra "*Hadithet e Muhammedit të cilët nuk gjenden në Kur'an*" nuk është botuar. Në vitet e para të BRSS-së njerëzve përmes dhunës iu është imponuar ateizmi, gjegjësisht "letër njoftimi ateist". Për shkak të mospranimin të kësaj karte të identitetit, në vitin 1938 në Rusi janë ekzekutuar një numër i madh njerëzish. Në këtë periudhë as që është mundur të pritët ndonjë përjashtim për Tolstoin.

Këtu do të përmendim vetëm një shembull të censurës ateiste ruse: në vitin 1978 (shtatëdhjetë vite pas publikimit të parë të kësaj vepre) në revistën më të lexuar dhe me tirazh më të madh të quajtur *Azerbajxhan* në Republikën Azerbejxhan, pati një orvatje që krahas disa pjesëve të kësaj broshure të Tolstoit, që planifikohej të botohet në revistën e lartpërmendur, të inkorporohet edhe letra e bashkëshortes së një gjenerali me prejardhje turke, J. Vekilova e cila ia kishte dërguar Tolstoit. Ata kërkuar që në revistë të publikohet letra e J. Vekilovës e përkthyer në gjuhën azeri-turke. Shoqata për censurë në Baku nuk lejoi botimin dhe publikimin e kësaj letre. Shkaku ishte se një poet i madh sikur Tolstoi, kishte shprehur mendimet e larta dhe fjalë miradije për fenë islame dhe për Muhammedin s.a.v.s. Për këtë arsye redaktori i *Azerbajxhanit* kishte pritur me publikimin, dhe pas një kohë kishte kërkuar leje nga Moska. Për fat, leja për publikimin e letrës erdhi nga kryeqyteti rus, e kështu letra u gjet para lexuesëve. Kështu pra në vitin 1978 për herë të parë letra u botua në shtypin azerbajxhanas, edhe atë në gjuhën azeri-turke dhe në atë ruse.

Broshura e Tolstoit dhe letra kishin një jehonë të gjerë tek lexuesit. Mirëpo, një poeti i rëndësishëm siç ishte Tolstoi, njeri i cili kishte respekt të madh ndaj islamit, bëri një gabim metodologjik atëherë kur e zgjodhi titullin për veprën e tij. Ne mendojmë se islami ishte një fe e cila nuk mund të mësohej në Rusi, edhe pse nuk kishte ndalesa të haptë në Mbretërinë e atëhershme Ruse. Pikërisht për këtë shkak themi se Tolstoi ka bërë gabim metodologjik në përzgjedhjen e titullit. Pas një periudhe shtatëdhjetëvjeçare të Bashkimit Sovjetik, vepra e Tolstoit përsëri do ta gjejë lexuesin dhe me këtë do të zgjohet interesimi për vlerat fetare. Vepra në fjalë do të botohet në vitin 1990 në gjuhën ruse. Për fat të keq, gabimin e Tolstoit e përsëriti edhe botuesi Kajibov, i cili e publikoi

botimin e azerbejdhanit të broshurës. Duke patur parasysh terminologjinë islame, gjatë përkthimit e kishim të domosdoshme ta përmirësojmë gabimin, duke e konsideruar si teknike. Atëherë kur Lav Tolstoi e botoi veprën e tij, ajo e mbante titullin “*Hadithet e Muhammedit të cilët nuk gjenden në Kur’an*”. Ne menduam se ky titull nuk është i saktë, pasi që Kur’ani është Fjalë e Allahut, ndërsa Hadithi është fjalë e të Dërguarit të Tij, Muhammedit s.a.v.s. Duke marrë parasysh terminologjinë islame, ne vendosëm që broshura e Tolstoit të titullohet me titullin “*Muhammed*”.

Dëshirojmë të flasim edhe për një çështje. Në Rusi ishte një grua e cila e kishte pranuar islamin. Ajo quhej Valerija Porohova. Ishte e martuar për një arab dhe me bashkëshortin e saj jetoi në Arabinë Saudite plot njëmbëdhjetë vjet. Gjatë kësaj periudhe kohore ajo mësoi shumë gjëra rreth besimit islam, e kështu kaloi në Islam. Si myslimane e devotshme, Valerija Porohova vendosi që ta përkthejë Kur’anin në gjuhën ruse, gjë të cilën e realizoi me sukses. Ky përkthim iu pëlqeu mjaft teologëve, ndërsa në media Porohova nuk harronte që ta përmend Tolstoin dhe simpatinë e tij ndaj islamit.

Ndër të tjerat, në mediat ruse ajo deklaronte se Lav Tolstoi para vdekjes e kishte pranuar islamin dhe kishte lënë një porosi që të varroset sipas normave islamike, gjegjësisht si mysliman. Qeveria Sovjetike një kohë të gjatë ishte munduar që ta fshehtë këtë realitet. Zonja Valerija Porohova ishte ajo e cila me guxim e hulumtoi këtë informatë e më pas arriti që ta publikojë këtë çështje. Sipas deklaratës së saj, Tolstoi është varrosur konform rregullave islame. Vet fakti se në varrin e tij nuk ekziston kryqi si simbol i krishterimit, flet se për një realitet të atillë.

Për popullin rus, e veçanërisht për intelektualët dhe shkencëtarët rus, Lav Tolstoi ishte një personalitet që gëzonte famë dhe respekt. Kalimi i tij në islam në vetëdijen e shoqërisë ruse ka mundur të nxitë simpati të fuqishme ndaj islamit si fe dhe si kulturë. Prandaj, ky realitet është mbajtur në fshehtësi. Shteti rus nuk ka lejuar që të publikohet se një poet i famshëm, siç ishte Tolstoi, ka kaluar në islam. Ky ishte edhe shkaku se për çfarë arsye broshura e tij “*Muhammed*” një kohë të gjatë ka qenë e fshehur nga njerëzit. Përzemërsisht e falënderojmë dr. Arif Arslanin i cili me kujdes i studioji hadithet e përmendura në këtë libër, me këtë edhe të gjitha ato tema që kanë të bëjnë me islamin. Po ashtu e falënderojmë edhe për mundin që e ofroi në përkthimin e këtij tekste në gjuhën turke, madje edhe ndihmoi në botimin e të njëjtit në Turqi.

Prof. Dr. Telman Hurshidoglu Alijev
Vakëf Tehmezoglu Halilov
Baku - Azerbajxhan

Hyrja

TOLSTOI: ROMANSIER QE ADMIROI MUHAMMEDIN S.A.V.S

Gëzim tepër i madh ishte kur kuptuam se vërtetë ekziston mundësia që Tolstoi ka kaluar nga kjo jetë si mysliman. Për këtë shkak kam patur nderin dhe kam ndier një krenari të madhe të ofroj kontributin tim në përkthimin e kësaj vepre në gjuhën turke, vepër që është e ndërlidhur me personalitetin e Muhammedit s.a.v.s., e të cilën e bëri një romancier gjeni.

Në revistën franceze “Match” një herë kam lexuar një reportazh rreth asaj se si oqeanografi dhe kapiteni Zhak Kusto ka konvertuar në Islam dhe është bërë mysliman. Atëherë unë nuk munda t’ a besoj këtë çështje, mirëpo ajo kishte qenë e vërtetë. Po ashtu në vitin 1983, në të njëjtën revistë lexova për Klement Torezin. Torezi ishte një nga personalitetet udhëheqëse të Partisë Komuniste në Francë. Ai kishte shkruar: “*Njerëzit tani nuk do të kthehen kah komunizmi, por në drejtim të Qabes, kah kibleja e vërtetë... komunizmi përfundoi...*”. Ai së bashku me bashkëshorten e tij palestineze ishte fotografuar për disa gazeta dhe revista franceze. Natyrisht, nuk janë vetëm këto emra eminent të cilët kaluan në islam, kishte edhe shumë të tjerë.

Të shkojmë në të kaluarën, kur bëhej fjalë se si janë bërë mysliman; princi i Prusisë Bizmarku, Gëte, si dhe një poet dhe intelektual tjetër rus i quajtur Aleksandar Pushkin, etj. Ndër ata të cilët e pranuan islamin si fe të tyre, është edhe ministri i çështjeve fetare të Rusisë, Vjeçesllav Polosin. Ky në islam konvertoi në vitin 2000, gjë për të cilën e dinte vetëm shkrimtari Alev Alatli.

Janë mjaft interesante fjalët e Polosinit të cilat haptazi i tha para mediave ruse me rastin e kalimit të tij në islam:

“Haptazi dëshmoj se tanimë nuk jam as prift, e as pjesëtar i kishës ortodokse. Tani jam mysliman... Haptazi dëshmoj se jam kthyer drejt fesë së vetme të vërtetë, si ithtar i fesë së vërtetë, të trashëgimisë së lartësuar të të gjithë peygamberëve që u dërguan me Libër, duke filluar prej Ibrahimit a.s.... Kam vendosur që jetën time shoqërore ta formoj sipas besimit të drejtë. Unë jam bërë mysliman”.

Sikur ministri turk i çështjeve fetare të kishte publikuar se ka kaluar në krishterizëm, a nuk do të nxiteshin polemika të gjera? Po si ka qenë jehona e konvertimit të Polosinit në Rusinë fqinje, në kështjellën e ortodoksimit? Në vitin 1999 në Turqi nuk u dëgjua asnjë fjalë për ata që kaluan në islam, siç ishte Vjeçesllav Polosini (në pozitën e njëjtë me ministrin e çështjeve fetare të Republikës së Turqisë), ministri për lidhje ndërmjet organizatave fetare dhe shoqatave publike pranë Patriarkanës Ortodokse Ruse, ministri i Komitetit të Lartë për mendimin e lirë dhe deputet i DUME-s, përderisa për ata nuk shkroi Alev Alatliu. Polosini njëkohësisht kishte kryer fakultetin filozofik në Universitetin e Moskës, shkollën fetare në Zagorskë dhe Akademinë Diplomatike të ministrisë së punëve të jashtme të federatës Ruse. Pasi që e kam lexuar informatën në librin e Alev Alatliut: “Nuk është iluminizëm në gjurmët e Gogolit, por mëshirë”, në fillim nuk kam besuar. Kam menduar se nuk është e mundur të mos dëgjohet për një ndodhi të këtillë. Mirëpo, pasi që hulumtova, atëherë kuptova se nuk kam qenë në të drejtë.

Pasi që haptazi Polosini kishte publikuar se është bërë mysliman, është pyetur se çka mendon për rreziqet që eventualisht mund të pasojnë ndaj tij. Ai u përgjigj:

“Të gjithë ne jemi kalimtarë, më herët ose më vonë ne do të shkojmë nga kjo botë. Më mirë është që shpirtin t’ia dorëzojmë Gjykatësit të Drejtë, se sa të shërbehemi me iluzionet e njerëzve”!

Vieçeslav Polosini e mori emrin Ali. Në islam konvertoi edhe bashkëshortja e tij. Siç është e njohur ky është nga intelektualët e fundit të stepave ruse që ka kaluar në islam (?) Mendimtarët dhe shkencëtarët si Moris Bikaj dhe Rozher Garodi islamin e përqaftuan në vitin 1978. Në kohën kur Garodi kaloi në islam kemi ndier një gëzim mjaft të madh. Në të kaluarën ata ishin bartës të mendimit komunist. Por, ne ende nuk e dimë se kush e ka pranuar islamin fshehurazi ose haptazi, ashtu si Tolstoi.

Tolstoi për islamin ka folur dhe ka shkruar që në periudhën kur komunizmi si ide ishte në kulminacionin e tij. Që të bëhet një gjë e atillë, është duhur të mendohet për shtypjen dhe torturat eventuale që kanë mundur të pasojnë. Prapëseprapë, Tolstoi e bëri një hap të atillë. Ai veproi në kohën kur ishte në kulminacionin e njohurive të tij, atëherë kur nuk varej nga asgjë dhe nga askush. Askush nuk ka mundur të thotë: “Ai ishte i dobët, e kishte të domosdoshme të përulet...”.

Duke e ditur gjithë këtë, Tolstoi ndërmoi një hap drejt tubimit të disa haditheve të Muhammedit s.a.v.s. të cilat ia paraqiti popullit rus. Komunizmi, i cili është një ide me themele të gabuara ose socializmi si formë më e ulët e komunizmit, aspak nuk ishin tërheqës për Tolstoin. Në vend që Tolstoi ti shfrytëzojë të mirat materiale të sistemit në fjalë, ai u tërhoq dhe u largua për të jetuar si mysliman.

“...Për mua Islami është më i lartë se krishterimi, gjë e pakrahasueshme. Sikur të ekzistonte zgjedhje e lirë, atëherë pa kurrfarë dyshimi çdo njeri dhe ortodoks i mençur do ta pranonte Islamin, Një Zot dhe të Dërguarin e Tij...”.

Përmes këtyre fjalëve, të cilat Tolstoi ia kishte shkruar në një letër Jelena Vekilovës, haptazi shpreh admirimin ndaj fesë islame. Në një pjesë tjetër të shkruar, Tolstoi nënvizon për besimet dhe besëtytnitë në religjionet tjera. Ai thekson se islami nuk ka rënë në pozitën dhe gjendjen ku janë religjionet tjera dhe se feja të cilën e shpalli Muhammedi s.a.v.s. është fe e fundit e shpallur dhe fe e vetme e përsosur.

Po ashtu edhe temat të cilat ekzistojnë në ato hadithe të tubuara, flasin për “varfërinë” dhe ‘barazinë’, që do të thotë se kanë karakter edukativo-këshillues si për popullin rus, ashtu dhe për ata që predikojnë dhunën dhe mashtrimin. Me aktin e tubimit të haditheve - të cilat Tolstoi i mbledhi në një libër - ai dëshiroi të theksojë se si islami është sistem i vërtetë i drejtësisë dhe barazisë, vëllazërisë së vërtetë, ku shprehet respekti dhe dashuria ndaj të gjithë njerëzve...

Për numrin më të madh të haditheve të cilat Tolstoi i tuboi, ne jemi munduar t'i hulumtojmë burimet. Hadithet - burimet e të cilave nuk kemi mundur ti gjejmë - ndoshta ekzistojnë jashtë përmbledhjes *Kutubus-site* (Gjashtë përmbledhjet autentike të haditheve). Kur flasim për këto hadithe, do të duhet të theksojmë se ekzistojnë edhe disa pohime hamendëse të Tolstoit rreth disa çështjeve të pa qarta që përmenden në ato hadithe. Ai kishte thënë: *“...madje edhe pak të jenë, gjërat të cilat nuk pajtohen me mendjen dhe logjikën dhe të cilat fshehin të vërtetën”*. Sikur të kishte patur mundësi Tolstoi ta lexojë dhe ta kuptojë Kur'anin Fisnik, e të mos kishte lexuar komente, do të kishte se ç'të flasë për islamin.

Këtu është e domosdoshme ta përmendim edhe personin e katërt i cili e barti këtë përkthim në gjuhën turke. E para është ajo që është fituar përmes përkthimit të haditheve nga gjuha arabe në gjuhën ruse... E dyta është përkthimi nga gjuha klasike ruse në gjuhën bashkëkohore ruse. Përkthimi i tretë është nga gjuha ruse në gjuhën azeri-turke, dhe përkthimi i katërt është ai i sotmi prej gjuhës azeri-turke në gjuhën bashkëkohore turke. Nga ky shkak ishte e nevojshme të bëhet në hulumtim serizo të teksteve nga gjuhët që iu përgjigjen kulturës së popujve, qoftë nga letrat, qoftë nga hadithet.

Në fund, shpreh falënderimin tim ndaj prof. dr. Telman Alijevit dhe Shoqatës *Vakëf Tehmezoglu Halilov* të cilët në gjuhën azeri-turke e përkthyen këtë përmbledhje dhe këto shkrime. Poashtu falënderojmë edhe Rasih Jëllmazin, kryetarin e Këshillit Drejtues të

Shtëpisë botuese *Karakut* i cili insistoi që kjo vepër t’iu ofrohet lexuesve dhe i cili me “dëshirë të madhe” priti që i tërë ky projekt të realizohet me sukses.

Arif Arslan
Stamboll, maj, 2005

Biografia e një shkrimtari të veçantë

LAV NIKOLLAJEVIÇ TOLSTOJ

(28.08.1828 - 20.11.1910)

Fëmiu i katërt i lindur në një familje të pasur ruse. Ai është Lav Nikollaeviç Tolstoj, i lindur më 28 gusht të vitit 1828 në Jasna Poljana në jug të Moskës.

Nëna i vdiq që në moshën fëmijërore, ndërsa brengën për kujdesin dhe arsimimin e tij e mori babai Nikollaj Tolstoi. Që nga mosha fëmijërore Lav Tolstoi e mësoi gjuhën frënge dhe atë gjermane. Gjyshja dhe teza e tij luajtën një rol mjaft të rëndësishëm në zhvillimin dhe edukimin mental të tij, që bënë pjesë në kuadër të familjes së shtresës së lartë shoqërore. Në vitin e nëntë të moshës së tij i vdiq babi si shkak i një helmimi. Më pas e humbi edhe gjyshen, ndërsa vëllezërit dhe motrën, si dhe vet Lav Tolstojin i mori në përkujdesje teza.

Në vitin 1844 filloi t'i mësojë gjuhët orientale në Universitetin e Kazanit. Në atë kohë bie nën ndikimin e mënyrës së jetesës bohemite. Përdorimi i alkoolit, bixhozi dhe disa dukuri morale të tjera, pothuajse e kishin kapluar Lav Tolstojin, andaj edhe i ndërpreu studimet. Në vitin 1845 përsëri iu drejtua universitetit për të studiuar drejtësinë, mirëpo as këtë nuk e përfundoi, sepse në vitin e dytë të studimeve u përjashtua.

Si njëri nga trashëgimtarët në familje, në moshën nëntëmbëdhjetëvjeçare u bë pronar i një sasive të madhe të pasurisë. Shtëpia e bukur dhe mjaft e dashur për Lav Tolstojin në Jasna Poljanë i takoi këtij, kështu që jetën e vazhdoi në këtë shtëpi të bukur.

Në vitin 1851 udhëton për në Kavkaz, vend ky i cili la mbresa të pashlyera tek Tolstoi. Përderisa ishte në shërbimin ushtarak në një shkollë në Kavkaz, kishte marrë pjesë në betejat kundër osmanlinjve në vitin 1853. Vitin e ardhshëm u transferua në përbërjen e ushtrisë në Krime, kështu që arriti të merr pjesë edhe në luftën e Krimesë. Nga radhët e ushtrisë largohet në vitin 1856.

“Fëmijëria” është vepra e parë në të cilën filloi t'i shënojë përkujtimet e tij fëmijërore. Këtë vepër filloi ta shkruajë në vitin 1851, atëherë kur kishte 23 vjet.

Jetën e popujve në Kavkaz, që tek Lav Tolstoi la mbresa të thella, e përshkroi në romanët *“Haxhi Murat”* (v. 1852) dhe *“Kozakët”*, ndërsa përjetimet e tij nga Lufta e Krimesë i shënoi në veprën *“Tregimet e Sevastopolit”*, të cilat i publikoi në vitin 1855.

Në vitin 1857 udhëtoi në Gjermani, e më vonë, në vitin 1860 në Angli, Zvicër dhe Belgjikë. Në ato vende ai do të njoftohet me mendimtarë dhe shkrimtarë eminent botërorë.

Në Rusi kthehet në vitin 1861. Ndërsa më 22 dhjetor të vitit 1862 martohet me Sofijen, me të bijën e mjekut të njohur moskovit, dr. Bersit. Pas kurorëzimit tërhiqet në pronën e tij dhe fillon të jetojë një jetë të rëndomtë bashkëshortore, madje duke u marrë edhe me letërsi. Në vitin 1863 fillon ta shkruajë romanin *“Lufta dhe Paqa”*, vepër e cila konsiderohet suksesi i tij më i madh letrar, të cilin e përfundoi në vitin 1869.

Romanin *“Ana Karenjina”* filloi ta shkruajë në vitin 1873, ndërsa e përfundoi tre vite më vonë, atëherë kur i ndodhën disa tragjedi, kur i vdiqën tre fëmijët dhe teza e tij.

Nën ndikimin e ndjenjave tragjike - që tek ai u zgjuan me rastin e vdekjes së të vëllait të sëmure - filloi t'i shkruajë *Rrëfimet* në të cilat përshkroi konfliktin e brendshëm të pa fund që nuk do të qetësohet deri në fundin e jetës së tij.

“Ringjallja” është vepra vijuese e Lav Tolstojit pas romanit *“Lufta dhe Paqa”* dhe *“Ana Karenjina”*, por filloi ta shkruajë njëzet vite pas përfundimit të veprës *“Ana Karenjina”* në vitin 1876. Në këtë periudhë ai do të përjetojë ndryshime të mëdha jetësore. Ndryshimet do të jenë në qëndrimet e tij ndaj botës, njerëzve dhe jetës në përgjithësi. Krahës këtyre ndryshimeve ai filloi të shkruajë për ndjenjat ndaj barrës së teologjisë dhe

për përsiatjen rreth ekzistimit të Zotit, njeriut, jetës dhe vdekjes. Veprat “Çka është feja”, “Vdekja e Ivan Iliçit”, “Me çka jeton njeriu”, “Tre vdekje” dhe “Manifesti i vdekjes” janë romane dhe tregime që kanë të bëjnë çështjet fetare e teologjike.

Gatë periudhës 1891-1892 shpirti i Tolstoit u godit mjaft rëndë si pasojë e varfërisë dhe sëmundjeve që e kapluan Rusinë, e veçanërisht e tronditi vdekja e së bijës më të dashur të tij Vanishka, e cila vdes në moshën shtatëvjeçare të saj.

Fjalinë e parë të veprës “Ringjallja” e ka shkruar në vitin 1896, ndërsa tërë veprën e përfundoi në vitin 1899. Në të njëjtën kohë filloi ta shkruajë “Sonatën e Kreutzerit”, vepër përmes së cilës parafytyron shqetësimet e tij shpirtërore.

Në momentin kur nuk ka mundur t’a durojë gjendjen permanente konfliktuoze në familje - grindje e cila filloi që nga vitet e para të martesës - ia la një letër të shkruar bashkëshortes së tij dhe u largua nga shtëpia në Jasna Poljanë. Ishte 9 nëntori i vitit 1910. Atëherë Lav Tolstoi ishte plak 82 vjeçarë.

Tolstoi, i cili gjatë tërë jetës së tij e kërkoi veten, esencën e jetës dhe Zotin, disa ditë pasi që ishte larguar nga shtëpia, ishte sëmurë dhe kishte fituar ndezje të mushkërive. Sëmundja e goditi në kohën kur përgatitej për të udhëtar për në Bullgari përmes Odesës dhe Stambollit. Lav Tolstoi vdiq në stacionin hekurudhor në Astapovë në mëngjesin e 20 nëntorit të vitit 1910 në orën gjashtë e pesë minuta.

Ai u varros sipas porosisë së tij, gjegjësisht në një vend të qetë dhe me hije... aty në Jasna Poljanë, në vendin ku i përjetoj ditët më të lumtura të jetës dhe fëmijërisë së tij. U varros në vendlindje, aty ku lozi edhe me vëllezërit e tij.

Kapitulli i parë

MUHAMMEDI ALEJHIS-SELAM

(Në vitin 1908 Lav Nikollaeviç Tolstoi e lexoi veprën “Hadithet e Muhammedit alejhisselam” të autorit Abdullah es-Suhraverdi, të botuar në Indi. Nga hadithet e lexuara, Tolstoi bëri një përmbledhje dhe të njëjtat i botoi në shtypshkronjën e atëhershme ruse Posrednik. Libri u botua në tetor të vitit 1908, ndërsa për lexuesit u publikua me titullin “Hadithet e Muhammedit a.s. të cilët nuk gjenden në Kur’an”. Në të vërtetë kapitulli i parë është një përmbledhje e haditheve të cilat i tuboi Tolstoi. Pasi që titulli i veprës terminologjikisht nuk ishte në rregull, atëherë më vonë do të ndryshohet me titullin “Muhammedi a.s.”).

*“Në zemrat tona është nuri i Allahut,
emri i tij është ndjenjë”.
(Tolstoj)*

Udhëzimi i përgjithshëm

Më lartë përmendëm mahnitjet dhe admirimin e Tolstoit që kishte ndaj të Dërguarit Muhammed a.s. Ajo simpati lindi pasi që i kishte lexuar dhe hulumtuar përmbledhjet e haditheve të cilat i kishte redaktuar mendimtari dhe dijetari islam nga India, Abdullah es-Suhraverdi. Duke lexuar hadithet, Lav Tolstoi bënte shënime me shembuj nga të gjitha sferat që përmendeshin nëpër ato hadithe. Me këtë, ai dëshironte që ta njoftojë popullin rus si dhe lexuesit e tjerë me të Dërguarin, Muhammedin a.s. me qëllim që ta dashuronin. Kështu ai përgatiti një përmbledhje të vogël të haditheve përplot me “udhëzime dhe këshilla të përgjithshme”.

Nuk mund të paramendohej se për njeriun “me mendje të shëndoshë” s’do të ishin tërheqëse shpjegimet e Tolstoit që kishin të bëjnë rreth fjalëve dhe udhëzimeve të Muhammedit s.a.v.s. Ai e kuptoi vlerën më të stërholluar të një personaliteti më të mençur dhe më i vetëdijshëm në botë, e hulumtoi dhe u bind në atë, dhe pa dyshim një gjë të atillë dëshiroi ta ndajë me njerëzit të tjerë. Ja pra, dëshira e këtij romancieri më të veçantë tani është plotësuar dhe buketi i haditheve të cilat ai i tuboi i sjell para jush në formë të përmbledhur.

“O Allah, regjistro dashurinë time ndaj Teje”

“Muhammedi alejhisselam ishte duke fjetur në hijen e një druri të hurmës. U zgjua, ndërsa mbi te qëndronte një njeri me shpatë të mprehur në dorë: Ai pyeti: “O Muhammed, kush do të të shpëtojë tani prej meje”?

Muhammedi a.s. iu përgjigj: “Allahu”. Shpata e Du’suriut ra në tokë. Ate e mori Muhammedi s.a.v.s. dhe tha: “Mirë, e kush do të të shpëtojë ty prej meje”?

“Askush”, tha Du’suri. “Ti je më i mirë se unë”. Atëherë Muhammedi alejhisselam tha: “Në këtë unë kam më shumë të drejtë se ti”.

Du’suri pranoi islamin duke thënë: “Dëshmoj se nuk ekziston të adhuroar tjetër përveç Allahut dhe se ti je i Dërguari i Tij”, dhe ai u bë njëri nga shokët më të sinqertë të Muhammedit alejhisselam”. (Ahmed Davudoglu, Sahihul - Muslim, përkthim dhe koment, X, 55; Ismail Mutlu, *Peygamberimizin Mucizeleri*, f. 420).

* * *

“O Allah, regjistro dashurinë time ndaj Teje. Në zemrën time mbjelle dashurinë ndaj çdo gjëje që Ti e dashuron. Ma mundëso që të jem i përkulur ndaj Teje, të veproj vetëm atë që Ti e dashuron. Ma mundëso që dashuria ime ndaj Teje të jetë më e madhe se dashuria ime ndaj meje, ndaj familjes dhe pasurisë time. O Allahu im! Të lutem ma mundëso që ta arrijë dashurinë Tënde dhe dashurinë e atyre që të dashurojnë Ty. O Allahu im! Ma mundëso që dashuria ndaj Teje të jetë më e këndshme se vetja ime, se familja dhe pasuria ime, si dhe më e këndshme se ujërat e ftohta”. (Tirmizi, *Da’avat* 74, (3485).

* * *

“Sado që e vërteta të jetë e hidhur për njerëzit, flitni të vërtetën!” (Tirmizi, *Fiten* 26, (2192).

* * *

“Qoftë se e ke edhe vëlla në fe, ai që bën dëm ose atij që i bëhet dëm, ndihmoni”. Një njeri pyeti: “O i Dërguari i Allahut! Sikur të është vëllai ynë ai të cilit i bëhet dëm do t’i ndihmonim, mirëpo na thuaj se si t’i ndihmojmë atij që bën dëm”? I Dërguari

alejhisselam tha: “Do ta largosh nga dëmi, do ta pengosh. Pa dyshim ajo do t’i ndihmojë”. (Buhari, *Mezalim* 4; Ikra 6. Veçanërisht shih: Tirmizi, *Fiten* 68).

* * *

“Kush bën një vepër të mirë do ti ketë dhjetë të atilla, ose më shumë. E kush vepron një vepër të shëmtuar do t’i ketë po ashtu dhjetë të atilla. E Unë të gjitha do t’ia shlyejë. Kush më afrohet Mua për një pëllëmbë, Unë atij do ti afrohem për një arshin; kush më afrohet Mua për një arshin Unë do t’i afrohem më afër. Kush më vjen Mua duke ecur, Unë afrohem tek ai duke vrapuar. Kush vjen tek Unë me mëkate të sa bota, me kusht që të mos kishte bërë *shirk*, Unë do ta pres me mëshirë po aq të madhe”. (Muslim, *Zikër* 22).

* * *

“O Allahu im, më ringjall mua si të varfër, ma merr shpirtin si i varfër dhe në Ditën e Gjykimit më bashko me të varfrit”.

Aisheja r.a. pyeti: “Pse ashtu, o i Dërguari i Allahut?”

I Dërguari i Allahut (s.a.v.s.) tha: “Për atë arsye se ata (të varfrit) do të hyjnë (në Xhennet) dyzet vite para të pasurve. Oj Aishe, dashuroj të varfrit dhe ftoi më afër, që edhe ty Allahu të të jetë më afër Ditën e Kijametit”.

“O Allahu im! Më ringjall me të varfrit, ma merr shpirtin me të varfrit dhe më bashko me ata”. (Tirmizi, *Zuhd* (2353).

* * *

“Gjëja më e dashur tek Allahu është ajo që njeriu nga fitimi i tij e ndihmon atë që nuk posedon pasuri të mjaftueshme”. (Kars: *Et-Tergib vet-Terhib Tercumesi: Hadiselerle Islam, C.II*, f. 290; 317).

* * *

“Askush nuk gëlltit gllënjë më të mirë, se sa kur gëlltit hidhërimin e tij”. (Kars: *Et-Tergib vet-Terhib Tercumesi: Hadiselerle Islam, C.V*, f. 325- 337).

* * *

“Askush nga ju nuk do të jetë besimtarë i vërtetë përderisa nuk ia dëshiron vëllait të tij atë që e dëshiron për vete”. (Buhari, *Iman* 7; Muslim, *Iman* 71-72; Tirmizi, *Kiyamet* 59; Nesai, *Iman* 19, 33; Ibn Maxh-xhe, *Mukaddime* 9).

* * *

“Xhehenemi është i rrezikshëm për gjërat të cilat i ka ëndje *nefsi*; ndërsa Xhenneti është i rrezikshëm për gjërat të cilat *nefsi* nuk i dëshiron”. (Buhari, *Rikak* 28; Muslim, *Cennet* 1; Ebu Davud, *Sunnet* 22; Tirmizi, *Cennet* 21; Nesai, *Eyman* 3).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar ka urdhëruar: “O njeri, sikur t sundosh vetëm sipas Ligjeve të Mia, do të sundojë sipas Meje... Thua: “Kështu ka qenë, kështu do të jetë...”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Do të thotë se, sikur njeriu të sillet në harmoni me ligjet e natyrës dhe jetës, Allahu i Lartëmadhëruar do t’ia plotësonte dëshirat dhe gjithë ato për të cilat lutet”. (Abdullah es-Suhraverdi).

* * *

“Mos e ngarkoni zemrën me ushqime dhe pije të tepërta”. (Po ashtu shih: *et-Tergib vet-Terhib Tercumesi: Hadiselerle Islam, C.IV, f. 363- 376*).

* * *

“Pasi që Allahu e krijoi dëshirën, bëri që ajo të luhatet prej herë këndeje e herë andej (pikërisht si druri i hurmës kur lëviz djathtas-majtas), por e ka përforcuar me kodra rreth saj, e dëshira është mbjellur mirë. Engjujt të çuditshëm u gjetën para forcës së degës. “O Zoti ynë”, thanë ata, “a ke krijuar diçka më të fuqishme se këto kodra”?

“Po e kam krijuar hekurin”.

“A ke krijuar diçka më të fuqishëm se hekuri”? Pyetën.

“Po, e kam krijuar zjarrin”, tha Allahu i Lartëmadhëruar.

“A ke krijuar diçka më të fuqishëm se zjarri”? Vazhduan me pyetjet.

“Po, e kam krijuar ujin”.

“A ke krijuar diçka më të fuqishëm se uji”?

“Po, e kam krijuar erën”? Përsëri u përgjigj Allahu i Lartëmadhëruar.

“A ke krijuar diçka më të fuqishëm se era”?

“Po, e kam krijuar të birin e njeriut”, tha Ai dhe vazhdoi: “Nëse ai me dorën e djathtë jep lëmoshë (*sadaka*), ashtu që mos ta shohë dora e majtë - ajo është më e fuqishme”. (Tirmizi, *Tefsir*, Muavvidhatejn 2, /3366).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar tregon: “Unë isha një thesar i fshehur. Kam dëshiruar që të njihem, andaj e kam krijuar njeriun”. (el-Axhluni, *Keshfu'l-Hafa, II*, 132 (2016).

* * *

“Mos i shkakto dëm askujt. Madje edhe nëse ndonjëri të bën dëm ty dhe t’i publikon mëkatet e turpshme të tua dhe gjërat e këqija, ti mos ia përhap të këqijat e atij”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar i bëri disa gjëra obligative (farz), mos i anashkaloni ato. Vendosi kufij që të mos hyjni në mëkat, andaj mos i tejkaloni ato kufij. Disa gjëra ua ndaloi, e ato mos i përdorni. Për disa gjëra (Ai) nuk ka folur, e jo që ka harruar, por nga mëshira e Tij ndaj jush. Prandaj, mos i shkatërroni ato duke i hulumtuar”. (Darekutni, *Es-Sunnen, IV*, 184. Veçanërisht shih: Hakim, *El-Mustedrek, IV*, 115 (15).

* * *

“Nëse ndonjëri tregon mëshirë ndaj krijesave të Allahut, atëherë edhe Allahu do të jetë i Mëshirshëm ndaj tij. Bën mirë ndaj njerëzve duke mos shikur në të mirat dhe në të këqijat e tyre. Bën mirë ndaj të tjerëve që ajo të jetë pengesë për të keqen e tyre”. (Kars: Tirmizi, *Birr* 16, (1925); Ebu Davudi, *Edeb* 66, (4941).

* * *

“E kanë pyetur Muhammedin alejhisselam: “Në çka mbështetet besimi”? Ai është përgjigjur: “T’ua dëshironi të tjerëve të mirën që e dëshironi për vete; të mos e dëshironi për të tjerët atë që për vete nuk e dëshironi”. (Kars: Buhari, *Iman* 6; Muslim, *Iman* 71, (45); Nesai, *Iman* 19, (3, 115); Tirmizi, *Sifatu-l Kiyamet* 60, (3517); Ibn Maxh-xhe, *Mukaddime* 9, (66).

* * *

“Sinqeriteti i një myslimani matet sipas një vepre të cilën e bën pa kurrfarë interesi, në të cilën nuk ka fuqi të mjaftueshme”. (?) (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar krijoi rrugët me mur nga të dy anët; pas murëve janë perdet, ndërsa dyert nën te janë të hapura. Ai bëri edhe një rrugë drejt tyre. Në fillim të rrugës qëndron roja që atyre të cilët shkojnë drejt deryve, iu thotë: “Vetëm shkoni drejt dhe mos devijoni askund”.

Pastaj roja i cili qëndron më lartë thotë: “Mos hyjni nëpërmjet kësaj dere që të mos shkatërroheni”.

Kjo rrugë është rruga e jetës. Dyert e hapura janë gjërat të cilat Allahu i konsideron si të rrezikshme. Perdet të cilat bien mbi dyer, janë kufij të cilat i vendosi Allahu. Roja e parë është *kelami* i Allahut. Roja e dytë është frika nga Allahu në zemrën e çdo njeriu”.

(Vërejtje: Këtë hadith Lav Tolstoi e inkadroi në përmbledhje me disa gabime në përkthim dhe në transmetim. Përkthimin të cilin sipas burimit e kemi bërë ne, është si vijon:

“Pyeti një njeri: “Cila është rruga e drejtë (*siratul-mustekim*)”?

I Dërguari, Muhammedi alejhisselam iu përgjigj: “Muhammedi a.s. na la neve në një skaj të *siratul-mustekim-it*. Skaji tjetër i tij (i rrugës) shkon në Xhennet. Djabatas dhe majtas nga rruga kryesore ekzistojnë rrugica sporadike. Në çdo njëerën prej tyre qëndrojnë njerëz dhe thërrasin prej aty ku ata kalojnë. Nëse ndonjëri devijon në këto rrugica sporadike, atëherë ajo rrugë do ta shpijë në zjarr. Ai që qëndron në rrugën e drejtë, ai do të arrijë në Xhennet”.

Ibn Mesudi r.a. kur e ka shpjeguar këtë hadith, e lexoi ajetin:

“Dhe se kjo është rruga (feja) Ime e drejtë (që e caktova për ju), pra përmbajuni kësaj, e mos ndiqni rrugë të tjera e t’ju ndajnë nga rruga e Tij. Këto janë porositë e Tij për ju, ashtu që të ruheni”. (el-En’am, 153)

* * *

“Çdo mysliman duhet të jep sadaka (lëmoshë)”, tha.

“Nëse nuk posedon”, e pyetën.

“Do të punojë me duart e tij, dhe do ta harxhojë edhe për vete, por edhe do të jep sadaka”, u përgjigj ai (i Dërguari alejhisselam).

“Nëse nuk ka fuqi të punojë”? E pyetën.

Ai tha: “Në atë gjendje do ti ndihmoni atij që është në situatë më të rëndë”.

“Por nëse edhe nuk mundet”?

“Atëherë do të urdhërojë atë që është e mirë”

“E nëse edhe atë nuk e bën”, përsëri e pyetën.

“Le ta ruajë vetën nga ajo që dikujt të mos i bëjë asgjë të keqe, sepse edhe ajo është *sadaka* (lëmoshë)”, tha”. (Buhari, *Zekat* 30, *Edeb*, 33; Muslim, *Zekat* 55, (1008).

* * *

“Shikimi me ëndje është amoralitet. Nëse gruaja zbukurohet dhe shkon në një tubim ku janë meshkujt, atëherë ajo është amoralitet, ashtu siç është edhe shikimi me epsh”. (Ramuzul-ehadith, 2:341 (6). Kars: Buhari, *Isti’zan* 12, *Kader* 9; Muslim, *Kader* 9; Muslim, *Kader* 20, (2657); Ebu Davud, *Nikah* 44, (2152).

* * *

Vabis Ibn Ma’bed thotë: “Erdha tek i Dërguari i Allahut (s.a.v.s.) e ai më tha: “A ke ardhur të më pyetesh se çka është bamirësi”?

“Po”, i thashë unë.

Atëherë ai më tha: “Të folurit e zëmrës”.

“Bamirësi është ajo për të cilën zemra pajtohet ta veprojë dhe që e konsideron përgjegjëse. Mëkat është ajo që të ha ndërgjegjja, ajo që zgjon dyshimin dhe brengën, madje edhe nëse nuk dihet se sa *fetwa* (përgjigje) janë ofruar që diçka (e atillë) të veprohet”. (Ahmed ibn Hanbel, *Musned*, IV, 227-228; Darimi, *Buyu* 2).

* * *

“Përderisa nuk e keni fenë e Allahut, nuk do t’a arrini mbretërinë (kënaqësinë) e Allahut . Përderisa nuk e dashuroni njëri tjetrin, nuk do ta arrini atë që e dëshironi”. (Shih: Tirmizi, *Kiyamet* 46 (2490); Muslim, *Cennet* 63, (2865).

* * *

“Mirësia dhe përulësia janë shenja të besimit (*imanit*); fjalamania dhe të folurit me mendjemadhësi janë shenja të hipokrizisë”. (Shih: Kars Tirmizi, *Kiyamet* 46 (2490); Tirmizi, *Birr* 77, (2019).

* * *

“Më mirë është të mbetesh vetëm, se sa me kriminelët. Më mirë të jesh me njerëzit e mirë, se sa të qëndrosh vetëm. Ta mësosh atë që dëshiron është më mirë se sa të heshtësh. Heshtja është më e mirë se fjalët e zbrazura”. (Kars: *Et-Tergib vet-Terhib Tercumesi: Hadiselerle Islam*, C.IV, f. 431-446).

* * *

“Allahu çdo herë i shpërblen ata të cilët nuk tregojnë urrejtje, por e mposhtin atë”. (Taberani, *Mucemu-s-sagir tercume ve serhi* (Ismail Mutlu), C.II, f. 289).

* * *

“Çdo vepër shpërblehet sipas qëllimit”. (Buhari, *Bed’ul-vahy* 1, *Iman* 41, *Nikah* 5, *Menakubul-ensar* 45, *Itk* 6, *Eyman* 23, *Hiyel* 1; Muslim, *Imaret* 155. Veçanërisht shih: Ebu Davud, *Talak* 11; Tirmizi, *Fezailul-cihad* 16; Nesai, *Taharet* 60; *Talak* 24, *Eyman* 19; Ibn Maxh-xhe, *Zuhd* 26).

* * *

“Allahu e do atë që jeton nga ajo që e ka punuar vet”. (Shih: *Murshid*, 3.0, Hadithi nr. 7212).

* * *

“I vërtetë është ai që është durimtar dhe i qëndrueshëm ndaj fatkeqësive”. (Shih: Buhari, *Tefsir*, *Ha-Mim*, *es-Sexhde* (Fussilet).

* * *

“Modestia e vërtetë është kreu i të gjitha mirësive”. (Shih: Tirmizi, *Birr* 77, (2019).

* * *

“Nuk ka besim (*iman*) pa devotshmëri dhe kuptueshmëri”. (Shih: Tirmizi, *Birr* 77, (2019).

* * *

“Bëhuni të qëndrueshëm në kryerjen e bamirësive reciproke”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Kam vrapuar drejt Dritës, dhe në Dritë jetoj”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Më i miri ndërmjet jush është ai të cilin kur e godet e mira e falënderon Allahun, e kur e godet fatkeqësia bën durim. Ai çdo herë do të jetë i shpërblyer nga Allahu”. (Muslim, *Zuhd* 64, /2999).

* * *

“Sikur njerëzit të cilët e kanë gjetur Rrugën e Drejtë nuk do të binin në konflikte, ata nuk do të devijonin nga ajo rrugë”. (Tirmizi, *Tefsir Zuhruf*, (3250); Ibn Maxh-xhe, *Mukaddime*, 7).

* * *

“Armiktë më të mëdhenj të Allahut janë ata njerëz të cilët anë besuar, e më pas shkaktojnë dhunë dhe krim”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Varri është banesa e parë nga ato të ahiretit”. (Tirmizi, *Zuhd* 5, /2309).

* * *

“Lufta më e shenjtë është fitorja ndaj epshit (nefsit) personal”. (*Fedarul-Cihad*, 2, /1621).

* * *

“Një orë punë është më e mirë se një vit kënaqësi”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Ibadeti (adhurimi) është afrim tek Allahu duke e ngrit shpirtin e mu'minit (besimtarit) i cili bën lutje”. (Më për së afërmi shih: Tirmizi, *Da'avat* 112, (3542).

* * *

“Vdekja është urë, shoku e afron shokun”. (Suyuti, *Alemi Tercumesi*, f. 39).

* * *

“Varfëria ime është burim i nderit tim”. (Shih: Tirmizi, *Zuhd* 36, (2351).

* * *

“Besimtari i vërtetë është ai i cili është i sigurtë ndaj Allahut të Lartëmadhëruar, i cili jeton i kënaqur sipas caktimeve të Tij dhe jeton duke shpresuar në Mëshirën e Tij”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Amoraliteti i syve është shikimi, amoraliteti i gjuhës është të folurit. Nefsi (epshi) ndien dëshirë dhe ëndje, ndërsa organet atë ose e vërtetojnë ose e refuzojnë”. (Buhari, *Istizan* 12, *Kader*, 9; Muslim, *Kader*, 20, (2657); Ebu Davud, *Nikah* 44, (2152).

* * *

“Gjëja më e urrejtur tek Allahu i Lartëmadhëruar është e meshkujve dhe grave në ibadet”. (Hadithi nuk është i kuptueshëm as në gjuhën boshnjake/B.J./ Shih në: Kars: Buhari, *Tefsir*, Nun vel-kalem-i 2, *Tefsir*, Nisa 8, *Tevhid* 24; Muslim, *Iman*, 302, (183).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar është i mëshirshëm ndaj atyre që mirëmbahen nga fitimi i tyre, e jo ndaj atyre që mirëmbahen duke kërkuar lëmoshë”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Kush gjendet në mundim të madh, po ashtu edhe shpërblimi i tij do të jetë aq i madh. Kush gjendet para fatkeqësive më të mëdha, po ashtu edhe shpërblimi i tij do të jetë edhe më i madh. Me të vërtetë, kush e dashuron Allahun e Lartëmadhëruar më tepër, edhe sprovat janë më të mëdha”. (Kars: Muvatta, *Kelam* 8, (2, 986); Tirmizi, *Zuhd*, 57, (2400).

* * *

I Dërguari i Allahut e kishte shprehur që kur e kryente namazin, e lexonte këtë lutje: “O Allahu im, të lutem për besim të fortë ndaj Teje. Të lutem që të jem i gatshëm për Rugën e Drejtë. Bëj sexhde duke shpresuar në mëshirën dhe ndihmën Tënde. Të lutem Ty, Ti i Cili i shlyen mëkatet e mia, Ti i Cili më ke dhënë zemër të pastër dhe gjuhë me të folur të drejtë. Të lutem Ty, Ti i Cili preferon për vepra të mira dhe që preferon që të largohemi nga veprat e këqija dhe nga mëkatet. Të lutem më fal, m’i i shlyej mëkatet të cilat i kam bërë fshehurazi dhe haptazi”. (Buhari, *Teheccut* 1, *Da’avat* 10, *Tevhid* 8, 24, 35; Muslim, *Salatul-Musafirin* 199, (769); Muvatta, *Kur’an* 34, (1, 215, 216); Tirmizi, *Da’avat* 29, (3414); Ebu Davud, *Salat* 121, (771) Nesai, *Kiyamul-Leyl*, 9, (3, 209, 210).

* * *

“A e dini se çka është ajo që e shëmtton dhe e shkatërron fenë tonë”?

“Gabimet e komentuesit, polemikat e gabuara të transmetuesve të rrejshëm dhe urdhëresat e sunduesve që kanë devijuar nga Rruga e Drejtë”. (Nuk u gjet ndonjë hadith i ngjashëm me këtë).

* * *

“Gruaja është pjesa e dytë e njeriut”.
(Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Nëse dituria lihet, atëherë ajo humbet; humbet në duart e atyre të cilët nuk e meritojnë. Dijetarë i vërtetë është ai i cili diturinë e tij e zbaton në jetë”. (Kars: Buhari, *Ilm* 34, *I’tisam* 7; Muslim, *Ilm* 13, (2573); Tirmizi, *Ilm* 5, (2654).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar dijetarëve nuk do t’ua merr mbamendjen, por ata do t’i merr nga sipërfaqja e Tokës. Më në fund në Tokë nuk do të mbeten dijetarë (*ulema*). Njerëzit ndërmjet vete do ti zgjedhin injorantët për liderë. Ata do të pyeten për çështjet, nuk do të dinë asgjë, por do të japin përgjigje (*fetwa*). Më në fund do ti shpijnë në devijim edhe veten edhe njerëzit të tjerë”. (Buhari, *Ilm* 34, Muslim, *Ilm* 13. Veçanërisht shih: Buhari *I’tisam* 7; Tirmizi, *Ilm* 5; Ibn Maxh-xhe, *Mukaddime* 8).

* * *

“Nuk do të kalojë shumë kohë, kur do të vijë koha që nga feja juaj, përveç emrave nuk do të mbetet asgjë. Përveç formës së Kur’anit, nuk do të mbetet asgjë. Në ato kohë në xhami nuk do të transmetohet dituri, e as që do të mësohet feja”.

“Nuk do t’i shërbehet Allahut. Njerëzit e fesë, dijetarët dhe njerëzit (e rëndomtë), të gjithë do të orientohen kah e keqja, ndërmjet tyre nuk do të ekzistojnë diskutime dhe këmbime të mendimeve; njerëzit do të dalin nga feja dhe do të bëhen të prapambetur”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Të mësuarit është obligim (*farz*) i çdo myslimani. Ta mësosh atë që nuk meriton, është sikur t’a vendosësh gurin e çmuar, margaritarët ose arin në qafën e derrit”. (Ibn Mace ve digjerleri, *Tergib ve Terhi Tercumesi (Hadiselerle Islam)*, C.I, f. 129).

* * *

“Ekzistojnë tre lloje të diturive: Njëra është e drejta, dhe shko pas saj. E dyta të largon nga rruga, ruaju nga ajo. E treta është në gjërat e panjohura, dhe përgjigjen kërko tek Allahu”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Besimtarët e vërtetë nuk vdesin. Ata vetëm transferohen prej botës kalimtare në botën e amshuar”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Besimtari i vërtetë e falënderon Allahun kur është mirë, ndërsa i mbështetet Allahut kur e godet fatkeqësia”. (Muslim, *Zuhd*, 64, /2519).

* * *

“Mbështetu tek Allahu dhe mos u bën i pakujdesshëm edhe atëherë kur devenë tënde e lidhë për huni”. (Tirmizi, *Kiyamet* 61, /2519).

* * *

“Kjo botë dhe të gjitha begatitë në te janë të vlefshme, por nga begatitë më të vlefshme janë gratë e mira”. (Muslim, *Rada’*, 64, (1467); Nesai, *Nikah* 15, (6, 69).

* * *

“E di se, përveç Allahut, gjithçka është kalimtare”. Përveç Lebidid, këtë nuk e tha askush”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Shkoni me të vërtetën, përmbahuni nga gënjeshtër”. (Kars: Tirmizi, *Kiyamet* 61, (2520); Nesai, *Esribe* 50, (8, 327, 328).

* * *

“Besimtarit të vërtetë nuk i ka hije që ta turpërojë ndonjërin, të bëjë vepra të cilat nuk i përkasin atij”. (Kars: Tirmizi, *Tefsir, Hucurat* (3264) Ebu Davud, *Edeb* 71, (4926).

* * *

“Gabimet e njerëzve mos ua thoni në fytyrë, veçanërisht nëse edhe vet i keni ato”. (Kars: Buhari, *Edeb* 57, 58; Muslim, *Birr*, 28-34, (2563-2564); Ebu Davud, *Edeb* 40, 56, (4882, 4917); Tirmizi, *Birr* 18, (1928), 85, (2033).

* * *

“Nuk ka gjë më të mirë se heshtja, ndërsa shpirtin ta shpiesh në të mirë”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Kur të flitni, bëhuni të sinqertë; kur të premtoni, realizoni atë; ktheni borxhet e juaja; mos inkorporoni marrëzira në mendimet dhe në veprat e juaja; ruani duart e juaja nga shpenzimet dhe nga gjërat e këqija”. (Kars: Buhari, *Iman* 24, *Mezalim* 17, *Cizye* 17; Muslim, *Iman* 106, (58); Ebu Davud, *Sunnet* 16, (4688); Tirmizi, *Iman* 14, (2634), Nesai, *Iman* 20, (8, 116).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar urdhëron që ndaj njerëzve të tjerë të sillemi në mënyrë korrekte dhe me respekt dhe askujt të mos i shkaktojmë dhunë”. (Kars: Buhari, *Istitabe* 4, *Isti'zan* 22, *Edeb* 35; Muslim, *Birr* 48, *Selam* 10. Veçanërisht shih: Tirmizi, *Istizan* 12; Ibn Maxh-xhe, *Edeb* 9).

* * *

“Cilido qoftë prej nesh që thërret në dhunë, ai nuk është nga ne. PO ashtu prej nesh nuk është as ai i cili e lë popullin e vet në injorancë dhe në gënjeshtëri. Prej nesh nuk është as ai i cili popullin e tij e futë në telashe dhe fatkeqësi. (Më hollësisht shih: Muslim, *Iman* 164, (102); Tirmizi, *Buyu'* 74, (1315); Ebu Davud, *Buyu'* 52, (3452); Ibn Maxh-xhe, *Ticarat*, 36, (2224). Teksti i Muslimit).

* * *

“Bisedë e mirë me njeriun e mirë bëhet pa përdorur fjalët dhe gjuhën”. (Ebu Davudi, *Edeb* 125, (5150).

* * *

“Nuk është besimtar i vërtetë ai i cili nuk ia dëshiron vëllait të tij atë që e dëshiron edhe për vete”. (Buhari, *Iman* 6; Muslim, *Iman* 71, (45); Nesai, *Iman* 19, (3, 115); Tirmizi, *Sifatul-Kiyamet* 60, (3517); Ibn Maxh-xhe, *Mukaddime* 9, (66).

* * *

“Mysliman është ai nga gjuha dhe dora e të cilit myslimanët tjerë nuk kanë vërejtur dëm. Mu'min (besimtar) është ai prej të cilit populli është i sigurt për jetën dhe pasurinë e vet”. (Tirmizi, *Iman* 12, (2629); Nesai, *Iman* 8, (8, 104, 105).

* * *

“Ibadeti nuk e pastron atë që të tjerëve iu shkakton dëm”. (Kars; Tirmizi, *Birr* 85, (2033).

* * *

“A e dini se çka është më e mirë se falja e namazit, agjërimit dhe të bërit mirë”? “Të pajtosh të hidhëruarit, sepse shpirtligësia, inati dhe armiqësia e lënë njeriun pa kurrfarë shpërblimi nga Allahu”.

(Kars; Tirmizi, *Salat* 266, (360); Muslim, *Birr* 36, (2565); Muvatta, *Husul-hakk* 17, (2, 908); Ebu Davud, *Edeb* 55, (4916); Tirmizi, *Birr* 76, (2024).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar nuk ka krijuar asgjë më të bukur se logjika dhe mendja. Edhe pasurinë njerëzve ua dha vetëm për shkak të saj. Allahu me mendje mund të kuptohet”. (Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Allahu i Lartëmadhëruar është i Mëshirshëm dhe mëshirshëm vepron. Atë që Ai ua jep të mëshirshmëve, nuk do t’ua jep atyre që janë të ashpër dhe të hidhëruarve (të egërve)”. (Kars: Buhari, *Istitabe* 4, *Isti’zan* 22, *Edeb* 35; Muslim, *Birr* 48, *Selam* 10. Veçanërisht shih: Tirmizi, *Istizan* 12; Ibn Maxh-xhe, *Edeb* 9).

* * *

“Njerëzit e fuqishëm janë ata që nuk i minimizojnë meritat e të tjerëve, por (edhe) ata që përmbahen gjatë hidhërimit të tyre”. (Më hollësisht shih: Buhari, *Edeb* 76; Muslim, *Birr* 107, (2760); Muvatta, *Husul-hakk* 12, (2, 906).

* * *

“Pasuria e vërtetë nuk është pasuria e madhe, por zemra e ngopur”. (Buhari, *Rikak* 15; Muslim, *Zekat* 130. Veçanërisht shih: Tirmizi, *Zuhd* 40; Ibn Maxh-xhe, *Zuhd* 9).

* * *

Abdullah Ibn Mesudi ka thënë: “I Dërguari i Allahut kishte ëndërruar (duke fjetur) mbi një shkorsë (shtroje e lehtë). Pasi që ishte zgjuar, në fytyrën e tij kishin mbetur gjurmët e shkorsës në të cilën kishte fjetur. Ne i thamë: “O i Dërguari i Allahut (s.a.v.s.), a ta vendojmë një dyshek”? Muhammedi alejhisselam tha: “Sa jam i lidhur unë me këtë botë? Unë në këtë botë jam sikur udhëtari kalorës i cili strehohet nën hijen e një peme, e më pas prej aty ngrihet dhe shkon”. (Tirmizi, *Zuhd* 44).

* * *

“Kur të shihni njerëz që janë më të pasur dhe më të bukur se ju, të mos harroni se ata tek Allahu janë në shkallën më të ulët se ju”. (Buhari, *Rikak* 30; Muslim, *Zuhd* 8, (2963); Tirmizi, *Kiyamet* 59, (2515).

* * *

“Po qe se ndonjëri nga ju posedon shumë pasuri dhe është i bukur le ta kthejë shikimin tek ai që është më i ulët se ai. Kështu duhet të bëni që ta shihni se sa është e vogël ajo begati të cilën ua ka dhënë Allahu”. (Buhari, *Rikak* 30; Muslim, *Zuhd* 8, (2963); Tirmizi, *Kiyamet* 59, (2515).

* * *

“Erdhi një njeri te i Dërguari i Allahut (s.a.v.s.) dhe i tha: “O i Dërguari i Allahut, unë të dua ty”. “Ke kujdes se çka flet”, i tha Muhammedi alejhisselam.

“Vallahi, unë ty të dua”, këtë fjali tre herë e përsëriti ai.

Muhammedi alejhisselam i tha: “Nëse më do, atëherë bëre gati mburojën e varfërisë, sepse tek ai që më do mua, varfëria vjen më shpejtë se sa rrëkeja e cila shkon drejt cakut të vet”. (Tirmizi, *Zuhd* 36 /2351).

* * *

“Për çdo nyje të njeriut, çdo ditë kur lind dielli, duhet dhënë sadaka. Nëse pajton dy veta - edhe kjo është sadaka, nëse dikujt i ndihmon që të hipën në kafshën e tij, ose i ndihmon që barrën ta ngarkojë në kafshën e tij (kalë ose deve) edhe kjo është sadaka, edhe fjala e mirë është sadaka, çdo hap të cilin e bën për të shkuar në namaz është sadaka, edhe largimi i asaj nga rruga që i pengon kalimtarët, është sadaka”. (Buhari, *Suhl* 11, *Cihad* 72, 128; Muslim, *Zekat* 56. Veçanërisht shih: Muslim, *Musaafarin* 84, Ebu Davud, *Tatavvu* 12, *Edeb* 1660). Në transmetim të Ebu Hurejres r.a., ky hadith ekziston edhe në *Rijadus-salihin*, me nr. 88 - Muttefekun alejhi).

* * *

“Allahu Lartëmadhëruar porosinë: “Çdo kush që ndaj robët tim tregon armiqësi, unë do t’i shpalli luftë. Robi Im nuk mund të më afrohet me asgjë më të mirë, se sa me *farzet* (detyrimet obligative) të cilat ia kam urdhëruar për ti kryer. Robi Im është gjithnjë më afër me *nafile* (namaz vullnetar, pranë detyrave obligative), e në fund Unë atë e dua. Kur ta dua Unë robin Tim, atëherë Unë bëhem vesh me të cilin e dëgjoj, sy me të cilin e shoh, dorë më të cilën e kap, këmbë me të cilën ec. Çka do që të kërkojë prej meje, Unë me siguri do t’ia jap; nëse kërkon mbrojtje tek Unë, Unë do t’ia ofroj”. (Buhari, *Rikak* 38).

* * *

“Dituria për Allahun dhe *imani* e pastrojnë zemrën e njeriut ashtu siç hekuri pastrohet përmes të fërkuarit”.
(Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Çdo vepër e mirë është *sadaka* (lëmoshë)”.
(Në një transmetim tjetër ekziston: “Vepër e mirë është edhe kur ta takosh vëllain tënd me buzëqeshje, dhe kur të hedhësh ujë nga ena yte në enën e vëllait tënd”. (Buhari, *Edeb* 33; Muslim, *Zekat* 52, (1005) Ebu Davud, *Edeb* 68, (4947); Tirmizi, *Birr* 45 (1971).

* * *

“Një herë tek i Dërguari i Allahut (s.a.v.s.) erdhi një grup njerëzish të robëruar. Ndër ta ishte edhe një grua e cila nuk e kishte fëmijën e saj me vete, andaj nga dëshira e madhe për fëmijën e saj, ajo e përqaftonte çdo fëmijë të cilin e takonte. Ajo e merrte në prehër dhe i jepte qumësht nga gjiri i saj. Muhammedi alejhisselam (duke treguar kah gruaja) tha:

“A mund ta hedhim në zjarr fëmijën e kësaj gruaje”?

Ne thamë: “Assesi, asnjëherë”.

Muhammedi s.a.v.s. tha: “Shihni, Allahu i Lartëmadhëruar është më i mëshirshëm ndaj robërve të Tij, se sa kjo grua ndaj fëmijët të saj”. (Buhari, *Edeb* 18; Muslim, *Tevbe*, 22. Veçanërisht shih: Ebu Davud, *Cenaiz* 1; Ibn Maxh-xhe, *Zuhd* 35).

* * *

“Çdo kush që merr vetëm për vete atë që është krijuar për të gjithë, është fajtor dhe përgjegjës para ligjit”. (Për më hollësisht shih: Buhari, *Istikraz* 2; Buhari, *Humus* 7).

* * *

“Jepna të drejtën (hakun) atij që punon, përderisa nuk iu është tharë djersa në fytyrë (përderisa ende nuk ka pushuar)”. (*Tergib ve Terhi Tercumesi: Hadiselerle Islam*, C.IV, f. 169).

* * *

“Bëhu i butë ndaj njerëzve, mos u bën i ashpër. Sillu mirë ndaj tyre, mos u bën refuzues. Po qe se takon hebrej dhe të krishterë, e të pyesin për çelësin e Xhennetit, shpjegojua atyre se çelësi i Xhennetit është dëshmia Allahu është vetëm Një”.
(Burimi nuk është gjetur).

* * *

“Sadaka (lëmoshë) është buzëqeshja të cilën ia tregon vëllait tënd. Sadaka është urdhërimi i të mirës dhe rekomandimi që të mbrohen nga gjërat e shëmtuar dhe të këqija. Sadaka është t’ia tregosh rrugën dikujt që është humbur; sadaka është ti ndihmosh dikujt që është i verbër; sadaka është që nga rruga ta largosh dhe ta hedhësh gurin, therrën, ashtin; sadaka është të hedhësh ujë nga ena yte në enën e vëllait tënd”.
(Tirmizi, *Birr* 36, (1957).

* * *

“Ndaj njerëzve bëhuni të mëshirshëm, andaj edhe Allahu ndaj jush do të jetë i Mëshirshëm”.
(Buhari, *Tevhid* 2, *Edeb* 27; Muslim, *Fedail* 66, (2319); Tirmizi, *Birr* 16, (1923).

Kapitulli i dytë

LETRAT

MËSIMET E MUHAMMEDIT SALA-ALLAHU ALEJHIVES-SELEM

Romansieri dhe poeti i famshëm rus, Lav Nikollaeviç Tolstoi, përmbledhjen e haditheve *Hadithet e Muhammedit alejhisselam* të dijetarit Abdullah es-Suhraverdit, që ishin botuar në Indi, i kishte lexuar që në vitin 1908. Ai nga ato hadithe kishte vendosur që të klasifikojë disa prej tyre e kështu të bëjë një përmbledhje të shkurtuar. Atë përmbledhje të haditheve ai e kishte botuar në shtypshkronjën “*Posrednik*” në tetor të vitit 1908 me titull “*Hadithet e Muhammedit a.s. të cilët nuk gjenden në Kur'an*”. Vet Tolstoi ishte besimtar dhe mjaft mirë i njohte temat e ndryshme fetare.

Këndvështrimi i tij ndaj islamit mund të shihet edhe përmes letrave të publikuara (veçanërisht në letërën e 15 marsit të vitit 1909) të cilën ia kishte dërguar zonjës Jelena Vekilovës. Në të vërtetë Jelena Vekilova ishte një grua ruse e cila ishte e martuar për gjeneralin Ibrahim agën që ishte me prejardhje nga Azerbajxhani.

Në atë kohë - për shkak të situatës së përgjithshme në shoqërinë azeri-turke ose në familje - prindërit të cilët ishin të feve të ndryshme, nuk ushtronin ndonjë presion ndaj fëmijëve të tyre, edhe pse ata vet dëshironin të konvertonin në islam. Pikërisht në këtë kohë Jelena Vekilova e kishte njohur bashkëkohanikun e saj Lav Tolstoin, i cili interesohet për çështjet teologjike. Ajo kërkoi këshilla për çështjet kyçe të jetës, në të vërtetë për atë se çka dhe si të veprojë dhe cilën fe ta regjistrojë në dokumentacionet e fëmijëve të saj. Natyrisht, Tolstoi nuk i iki përgjigjes.

*Islami, feja e fundit dhe
më e madhe...”.
Tolstoj*

Përgjigjja e Tolstoj

(Kjo është letra e Lav Tolstojt dërguar Jelena Vekilovës më 15 mars të vitit 1909. Kjo letër është botuar edhe në “*Literaturniy Azerbaydjan*” Dergisi, no. 12, 1978, f. 114).

“... Sa i përket dhënies rëndësi më të madhe islamit se sa krishterimit (kishës ortodokse në Rusi), unë me plot dëshirë e përkrah këtë qëndrim. Sado që të jetë e çuditshme, për mua islami është më i lartë se krishterimi. Sikur njeriu të kishte të drejtë zgjedhjeje, çdo ortodoks (i krishterë) i mençur dhe çdo njeri, pa kurrfarë dyshimi dhe hamendje do ta pranonte islamin, Allahun Një dhe të Dërguarin e Tij.

Pse? Për atë arsye se me Trininë, hyjninë e rëndë dhe të pakuptueshme (Ati, Biri dhe Shpirti i Shenjtë), me të fshehurën Ana Marinë, me shenjtërit, me përfaqësuesit e tyre dhe me ritualet e komplikuar religjioze... edhe nuk do të mundej të jetë ndryshe. Islami medoemos të ngrihej mbi të gjitha ato besime të devijuara të cilat kishin zënë vendin e doktrinëve themelore fetare dhe në një periudhë u shndërruan në besime kishtare. Të kemi kujdes ndaj tekstit që vijon:

Islami është paraqitur gjashtë shekuj pas krishterimit. Gjithçka në botë është duke u zhvilluar dhe përsosur. Ashtu siç çdo njeri zhvillohet, po ashtu edhe tërë njerëzimi bëhet gjithnjë e më i përsosur. Domethënia *qenia e jetës njerëzore* janë nocione fetare. Përsosuria e fesë parqet lehtësim i të kuptuarit të saj, si dhe shpjegim i mendimeve më të ndryshme të fshehura.

Në ndriçimin e vlerave dhe të vërtetave fetare të cilat ishin fshehur në errësirat e thella, kanë punuar mendjet më të mëdha të njerëzimit, edhe atë që nga kohët më të vjetra. Llogaritet se ata i kanë vendosur themelet e të gjitha feve të mëdha. Para se gjithash, nëse i marrim religjionet për të cilat kemi njohuri, atëherë do të vërejmë se vlera më të larta fetare ekzistojnë në Vedën indiane, e pastaj edhe në *Udhëzimet* e Mojsiut, Budës, Konfuçios, Lao Cesë, Jezusit dhe Muhammedit (s.a.v.s). Të gjithë iniciatorët e religjioneve të mëdha ishin njerëz që kontribuan për njerëzimin. Prapëseprapë, ata përsëri ishin “njerëz”, por edhe nëse ndonjëri nga ata ka gabuar, e nuk ka mundur ti shpjegojë tërë gjërat.

Vetëm të mendojmë se këta njerëz edhe nëse nuk kanë vepruar gabimisht, më pas vijnë nxënësit e tyre, në nivel shumë më të ulët, të cilët do ta dezorientojnë konceptin e të vërtetës që në thellësi edhe atë vetëm me qëllim që ta zbukurojnë realitetin, ta adoptojnë për çdo njeri, e krahas shtojcave të ofrojnë edhe disa elemente të panevojshme, e veçanërisht gjëra të çuditshme. Si rezultat i kësaj, për njeriun do të bëhet i rëndë perceptimi i drejtë i së vërtetës. Sado që ta hulumtoni fenë, sado që teologu t’i shpjegojë çështjet religjioze, prapëseprapë largimi nga e vërteta do të jetë gjithnjë e më i madh, ndërsa ato ndryshime do ta fshehin dhe do ta mjegullojnë të vërtetën.

Kur e kemi fjalën për devijimet, atëherë mund të thuhet se edhe në religjionet më të vjetra ekzistojnë mjaft gjëra jo normale dhe lloje të ndryshme besimesh të devijuara të cilat e fshehin fytyrën e realitetit. Ashtu siç devijimet gjenden në religjionet e vjetra, si në; budizëm, brahmanizëm, konfuçionizëm, po ashtu ato mund ti gjejmë edhe në taoizëm, si dhe në religjionet botërore, në krishterizëm dhe në judaizëm, por diçka edhe në fenë më të madhe, në islam (tek myslimanët/B.J.)”.

*“Në zemrën time është nuri i Allahut,
emri i tij është ndjenjë”.*
(Tolstoj)

Letër dërguar Lav Tolstoj

Prej atëherë kaluan gjashtë vjet. Mirëpo, as zemra atërore e Ibrahim-agës nuk është qetësuar, e as zemra e nënës Jelena Vekilova nuk ndërpreu të rrahë e turbulluar. Ajo kryesorja që kanë pritur ishte se cilës fe do ti shërbejnë të bijtë e saj. Zoti ua dhuroi edhe fëmijën e katër. E bija Rejhani i ka mbushur trembëdhjetë vjet. “Ku të shkojnë dhe prej kujt të marrin këshilla të logjikshme”, mendonin ata. Qarqet zyrtare shtetërore dhe teologët nuk kanë mundur t’iu ndihmojnë në këtë problem familjar, që në të vërtetë u gjetën në një situatë mjaft të rëndë.

Ndërmjet gjeneral Ibrahim-agës dhe bijve të tij shpeshherë lindte bisedë serioze rreth çështjeve të fesë. Bisedat ishin ndërmjet Ibrahim-agës dhe bijve të tij Borisit (Farisit) nga Instituti Teknologjik i Petersburgut dhe të birit të tij më të ri, Klebiut (Galibit), i cili ishte oficer i shkollës ushtarake Aleksejev të Moskës.

“Kush jemi ne dhe cilit popull i takojmë”?

Me këso lloj pyetjesh këmbëngulëse vëllezërit shpeshherë pyetnin prindërit e tyre. Ata kërkonin zgjidhje të këtij problemi.

Shikoni se si Faris (Boris) Vekilovi rrëfen për këtë situatë:

“Isha djalosht nëntëmbëdhjetëvjeçar. Krahës obligimeve shkollore, unë vazhdimisht mendoja për kalimin tim në islam. Rrethanat e periudhës ndërmjet viteve 1904-1905 duhej t’i ndihmonin qëllimeve të mia. Situata me luftën ruso-japoneze, me shpirtin revolucionar ndërmjet popullit, e detyroi qeverinë mbretërore që të sjell disa vendime liberale.

Në vitin 1904 u publikua “Manifesti për lirinë e fesë”.

Ata të cilët nga cilido shkak është larguar nga feja e prindërve, tani iu lejohet që të kthehen në atë fe. Njeriu vetëm duhet që ta dëshirojë një gjë të atillë dhe gjithçka mund të zgjidhet. Prindërit e mi ishin njerëz me përvojë në këtë aspekt, dhe kur erdha në Petersburg ata nuk e panë të udhës që për këtë çështje të flasin në afërsi të besimtarëve ortodoks. Në letrën të cilën nëna ime ia kishte dërguar Lav Tolstoj, mund të lexohet se sa me kujdes ajo ka menduar për sjelljet e saja të mëtutjeshme. Për shkak të evitimit të ndonjë ndodhie të papëlqyer eventuale, ne mjaft jemi vonuar me realizimin e këtij qëllimi në praktikë. Babai im (Ibrahim aga - Vekilovi) dhe nëna ime Jelena Vekilova, konstatuan se, përveç shkrimtarit inteligjent Lav Tolstoj, askush tjetër nuk mund të ofrojë përgjigje korrekte dhe vendimtare në lidhje me këtë çështje mjaft serioze familjare”.

(Më 2 mars të vitit 1909, Jelena Vekilova nga Tiflisi ia dërgon një letër Lav Tolstoj dhe flet për qëndrimin individual familjar ndaj fesë)

“I nderuar profesori ynë Lav Nikollaevich Tolstoj”!

Nuk kam fjalë për të kërkuar falje për atë se unë jam duke u penguar me këtë letër timen. E di se janë të shumtë ata që nga Ju kërkojnë vendime korrekte. Unë përsëri iu drejtohem Juve, pasi që jeta më solli para çështjes ndaj të cilës nuk jam në gjendje të përgjigjem vet.

Do të mundohem që në mënyrë të thuktë t'ua shpjegoj atë se çka dëshiroj. Jam pesëdhjetëvjeçare Jam nënë e tre fëmijëve. Bashkëshorti im është mysliman. Kurorëzimin e kemi bërë në mënyrë ligjore (kurorëzimin fetar nuk e kemi kryer).

Fëmijët tanë janë të krishterë. E bija ime është trembëdhjetëvjeçare, ndërsa njëri nga bijtë e mi i ka 23 vite dhe studion në Institutin Teknologjik në Petersburg, e tjetri është njëzet e dy vjeçar dhe është oficer në shkollën ushtarake Aleksejev në Moskë. Bijtë e mi kërkojnë leje nga unë që të kalojnë në fenë e babait të tyre. Çka duhet të bëj? Unë e di se tani një gjë e atillë është e mundshme, por njëkohësisht e di edhe atë se ekzistojnë relacionet urrëjtëse me bashkëqytetarët e huaj të cilët jetojnë këtu. Bijtë e mi drejt kësaj ideje nuk janë të nxitur nga disa probleme të imëta familjare. Ata nga kjo nuk presin kurrfarë të mirash materiale, e as që kanë ndonjë interes të veçantë statutar. Qëllimi i tyre është vetëm që ta ndihmojnë popullin tatar (azeri-tur) i cili ka mbetur i paarsimuar dhe në prapambeturi. Të bëhen pjesë e tyre (në fe) dhe ndihma ndaj tyre është në pajtueshmëri me fenë. Unë kam frikë se me mendimet e mia të mos i orientoj në ndonjë rrugë të gabuar. Unë jam e vetmuar në këto brengë... ah... sikur të kisha mundur të Ju shkruaj për të gjitha mjerimet, mundimet dhe konfliktet e brendshme të mia...

Ua shkruaj këtë letër duke i derdhur lotët e mia si nënë, e cila pa kufi i dashuron fëmijët e saj. Aq tepër jam e hutuar, sa që kam ardhur në atë gjendje që nga Ju të kërkoj zërin e mençurisë, Ju dhe vetëm Ju me mendjen dhe qëndrimet e freskëta ideore mund të ndieni se çfarë rezultati mund të pasojë pas këtyre kushteve jetësore. Brenga ime për Ju ndoshta mund të duket e imët dhe e thjeshtë, mirëpo mua më mundon shumë.

I nderuar Lav Nikollaeviç, Ju asnjëherë nuk i keni kursyer këshillat e Juaja të vlefshme dhe të sinqerta për njerëzit e vegjël siç jemi ne. Duke e ditur këtë, unë mblodha guxim që t'ju shkruaj dhe t'ju shqetësoj me këtë kërkesë timen. Ju lutem, më qetësoni. Unë kërkoj shumë e shumë falje për atë që ua kam marrë një pjesë nga koha e vlefshme e Juaj. Drejt kësaj kërkesë dhe këtij hapi vendimtar, më detyroi dashuria ime e pakufishme si nënë”.

***Përzemërsisht Ju përshëndes,
Jelena Jefimovna Vekilova
Tiflis, Uçebniy Pereulok I, shtëpia 8***

*“Islami është më i lartësuar se krishterimi”.
Tolstoj*

Përgjigja e Lav Tolstoj

(Më 15 mars të vitit 1909, Lav Tolstoj nga Jasna Poljana iu kishte përgjigjur kërkesës së Jelena Vekilovës përmes kësaj letre)

“Jelena Jefimovna Vekilovës!

E pa përshkruar është dëshira e bijve të Juaj për ta ndihmuar popullin tatar në arsimimin e tyre. Në një situatë të këtillë nuk mund t’ju shpjegoj se sa është e rëndësishme kalimi i tyre në islam. Shikuar përgjithësisht, duhet t’ju tregoj se rreth çështjes se cilës fe t’i takojnë ata unë mendoj se njerëzit vetvetiu duhet të vendosin, e jo përmes pranimi zyrtar. Sipas kësaj, nuk është e domosdoshme që bijtë e Juaj ta informojnë ndonjërin për këtë, gjegjësisht se islami për ata është fe më e lartësuar se krishterimi dhe se kanë kaluar prej një feje në një tjetër. Apo ndoshta për ta është e domosdoshme. Në atë rast, nuk mund të Ju them asgjë. Mendoj se në këtë rast, fëmijët e Juaj do të duhet që vet të vendosin për një gjë të atillë, se a do t’i informojnë organet shtetërore apo jo.

Sa i përket lartësisë së Islamit ndaj krishterimit dhe veçanërisht zemërgjerësisë së bijve të Juaj, nga e gjithë zemra ua them se unë pajtohem me këtë qëndrim. Sado që të jetë e çuditshme që atë e flet një njeri që mban qëndrimin e idealeve dhe doktrinave krishtere, në domethënien e vërtetë unë medoemos të them se nuk kam kurrfarë dyshimi në atë se, sipas reflektimit të tij të veçantë të jashtëm, Islami është në nivelin më të lartë e të pakrahueshëm ndaj kishës krishtere. Po qe se flitej për përparësinë ndërmjet kishës krishtere dhe fesë islame, çdo njeri i mençur - në vend të trinisë së pakuptueshme “hyjnore”, kremteve për faljen e mëkateve, ritualet (e komplikuar) fetare, lutja drejtuar nënës së Jezuit, lutjet e panumërta drejtuar shenjtorëve dhe fotografive të tyre - pa kurrfarë dyshimi, fenë islame do ta konsideronte më të lartësuar, si fe e cila thërret në besim në Një Zot, ku Muhammedi alejhisselam është i rob dhe i Dërguar i Tij. E kjo nuk mund të jetë ndryshe.

Ashtu siç përsoset (piqet) vetëdija fetare e cila përbën esencën e jetës së çdo individi dhe të tërë njerëzimit, poashtu piqet dhe përsoset gjithçka në jetë. Kur është fjala për pjekurinë e fesë, atëherë me këtë nënkuptojmë komentimet përkatëse ose thjeshtësimin e çështjeve dhe çlirimin e tyre nga gjithçka që e bën të ngarkuar me nocione dhe botëkuptime të paqarta (d.m.th. që janë në kundërshtim me bazat e islamit /fjalë e përkthyesit). Në të vërtetë, komentimet e tyre (dogmatike) i plotësuan dijetarët, edhe atë që nga kohët më të vjetra, duke i eliminuar të gjitha çështjet që të vërtetat fetare i bënin të pakuptueshme. Ato janë çështje themelore të larta fetare të cilat mund t’i njohim në të gjitha religjionet, si në Vedën indiane, e pastaj edhe në *Udhëzimet* e Mojsiut, Budës, Konfuçios, Lao Cesë, Jezusit dhe Muhammedit (s.a.v.s). Të gjithë ithtarët e ri të fetarë arritën të bëhen njerëz të mëdhenj duke e larguar nga feja mburojën e domethënies së ashpër e të vjetër si dhe duke zbuluar të vërtetat; më thellësisht dhe më të kuptueshme. Ata u bënë njerëz të mëdhenj, por nuk mundën ta shpjegojnë tërë dritën e të vërtetës dhe thellësitë religjioze pa rënë në kontradiktë me botëkuptimet e vjetra devijante.

Sado që të jenë të vetëdijshëm për shtrembërimin e realitetit, ato (elementet negative) janë të shumta sa që edhe kur të zbulohen nga ana e dijetarëve, prapëseprapë e vërteta e përgjithshme do të mbetet diku në errësirë. Pikërisht edhe për këtë fenomen mund të thuhet se edhe në religjionet e vjetra ekzistojnë aq shumë çështje të çuditshme dhe

përralla të cilat assesi nuk lejojnë që e vërteta të dominojë. Këto fenomene ekzistojnë edhe në religjionin brahman, e pak më vonë edhe në judaizëm, tek Buda, Konfuçio, në taoizëm, më pas ne krishterizëm dhe më në fund ekzistojnë disa dukuri edhe në fenë islame, si fe e fundit. (Këtu me siguri Tolstoi ka menduar për tek myslimanët, e jo në vet ISLAMIN si fe nga Allahu. Botuesi nuk ka intervenuar në përmirësimin e këtij qëndrimi jo korrekt, andaj ne e shohim të udhës që lexuesit t’ia shpjegojmë këtë çështje me qëllim që të mos keqkuptojë - fj. e përkth.). Nga ky aspekt islami është në situatë më të volitshme.

Sikur nga feja Islame të eliminoheshin të gjitha ato elemente të huaja dhe jo të natyrshme, e kështu doktrinat kryesore fetare dhe shpirtërore të Muhammedit (a.s.) të vendosen në baza të shëndosha, atëherë do të ishte e natyrshme që baza e të gjitha religjioneve, e veçanërisht e doktrinës krishtere të cilat do ta pranonin të vërtetën, do të gjendeshin në të njëjtën pozitë [\[1\]](#).

Kështu unë Ju shkruaj më gjatë dhe më gjerë që t’ua transmetoni bijve të Juaj këshilla, si dhe të keni mundësi që sa më lehtë të shërbeheni me të njëjtat në realizmin e ideve të tyre të mira. Të ndihmohet që nga të vërtetat e mëdha të cilat e përbëjnë kualitetin e fesë të hiqet perdja e zezë, është një nga punët më të mira që mund ta bëjë një njeri. Nëse bijtë e Juaj këtë e konsiderojnë si obligim familjar, atëherë jeta e tyre do të jetë e plotësuar dhe e përsosur. Nuk e kam të njohur se sa Ju dhe bijtë e Juaj dini për dy mësimet (drejtime) që veçanërisht kërkojnë mbrojtje nga idetë dhe opsionet e gabuara të cilat do të mundnin ta fshehin të vërtetën e themeleve të lartësuarat?

Të dy këto grupe janë hulumtuar dhe ende hulumtohet rreth tyre. Njëra nga ato quhet behaije, që nga Irani erdhën në territorin e Turqisë dhe aty u vendosën. Behaitë emrin e tyre e kanë marrë sipas të birit Behaullah i cili jetoi në Akkë. Vetëm ky *medhëheb* që pranon dashurinë e vetme si besim i tërë njerëzimit, nuk respekton kurrfarë forme tjetër të devotshmërisë [\[2\]](#).

Grupacioni i dytë është ai që u paraqit në Kazan dhe veten e quajnë “Ushtria e Allahut” ose “Vaisitë”, emër që është sipas themeluesit të këtij sekti. Poashtu edhe ky besim është mbështetur vetëm në dashuri, ndërsa ithtarët e këtij sekti qëndrojnë larg nga çdo gjëje që është në kundërshtim me dashurinë. Udhëheqësit e këtij sekti mbyllën në lokale...

Nëse këto mendime do t’ju shërbejnë, do të më vijë mjaft mirë që Ju ose bijtë e Juaj të më informoni për vendimet e marra në lidhje me këto çështje”.

Lav Tolstoj

Këtu shihet qartë se sa është brengosur Tolstoi nga letra e z. Vekilova. Kjo mund të kuptohet edhe nga katër faqet e letrës e cila është shkruar në shpejtësi të madhe. Fjalja e Tolstait: “... *unë medoemos të them se nuk kam kurrfarë dyshimi në atë se, sipas reflektimit të tij të veçantë të jashtëm, Islami është në nivelin më të lartë e të pakrahasueshëm se kisha krishtere*”, është përgjigja përfundimtare ndaj brengës së familjes që kërkoi këshilla. Letra në atë familje është lexuar si vendim gjyqësor dhe ashtu edhe është pranuar.

Pas letrës së Tolstait, Bashkësia fetare e Zakavkazit në Tiflis i kishte anëtarësuar bijtë e gjeneralit Ibrahim-aga Vekilovit dhe me atë rast morën edhe vërtetim zyrtar të nënshkruar nga myftiu i atëhershëm Mirza Husein ef. Keyipzade. Dy të rinjtë edhe zyrtarisht i morën emrat e tyre: Borisi u bë Faris, ndërsa Klebi tani e mori emrin Galib. Letra origjinale të cilën Lav Tolstoi ia dëgoi Jelena Vekilovës, sot gjendet në muzeun e Lav Tolstait në Moskë, ku në vitin 1978 e kishte dërguar i biri i Jelenës, Farisi. Letrat edhe sot e kësaj dite janë të ekspozuara në këtë muze.

“Për myslimanët nuk ekziston zot tjetër
përveç Allahut, ndërsa Muhammedi është i
Dërguari i Allahut”.
Tolstoj

Shënimet nga Jasna Poljana

Bindjet e tij pozitive ndaj fesë islame, shkrimtari ynë i famshëm Lav Tolstoi, nuk i publikoi vetëm në letrat e Jelena Vekilovës. Një numër i madh i shokëve dhe kolegëve të tij të cilët qëndruan periudha të gjata kohore në afërsi të Tolstoj, shkruan dhe treguan për bisedat dhe diskutimet rrënjësore që i kishin zhvilluar me Tolstoj në lidhje me fenë Islame dhe personalitetin e Muhammedit alejhisselam. Qëndrimi i parë i qartë i Tolstoj për pranimin e Islamit mund të shihet në rrëfimet vijuese.

Sillovaku D.P. Makovitski, i cili gjashtë vjet kishte qenë mjeku personal i Lav Tolstoj, kishte shënuar bisedat dhe polemikat që në atë kohë i kishte zhvilluar Tolstoi me një numër të madh të miqve dhe shokëve të tij. Ato polemika dhe qëndrime të Tolstoj ai i kishte shënuar e më pas edhe i boton në një vepër me titull *Pranë Tolstoj, në periudhën 1904-1910*.

Më pas ky mjek e kishte publikuar edhe në vepër katërvëllimshe me titull *Shënimet nga Jasna Poljana*. Në vëllimin e tretë, që përmban 356 faqe, autori (D.P. Makovitski) paraqet bisedat familjare të Tolstoj. Në këtë vepër lexuesi përsëri mund të jetë dëshmitar i pjesëmarrjes së përzemërt ngushëlluese të Tolstoj ndaj brengave jetësore të bashkëshortes së Ibrahim agës Vekilovit, si dhe të ndjenjave të vet Tolstoj ndaj islamit. Shihni se si e përshkroi mjeku Dushan Petroviç Makovitski këtë situatë:

“Më 13 mars të vitit 1909, Lav Nikollaeviç Tolstoj në një bisedë kishte deklaruar: “Kam pranuar një letër nga një nënë. Shkruan se babai i fëmijëve të saj është mysliman, ndërsa vet e ajo është krishtere. Ajo i ka dy djem; njëri student, e tjetri oficer. Të dy ata dëshirojnë të kalojnë në islam”.

Këtyre fjalëve të Tolstoj, Sofia Andrejevna (bashkëshortja e Tolstoj), iu përgjigj: “Ndoshta bijtë e saj dëshirojnë të bëhen myslimanë për atë arsye se vetëm ashtu mund të posedojnë më shumë gra”?

Tolstoi iu përgjigj: “Jo bre... tek ne a janë të paktë ata që posedojnë më shumë gra? Përderisa kam menduar për këtë letër, shumë çka mu është bërë e qartë. Muhammedi (alejhisselam) asnjëherë nuk është pajtuar me botëkuptimet dhe qëndrimet ungjëllore krishtere. Ai nuk e konsideroi njeriun Zot, e as që vet e lartësoi veten e tij në atë pozitë. Për myslimanët nuk ekziston të adhuroar (zot) tjetër, përveç Allahut, ndërsa Muhammedi është i Dërguari i Tij. Këtu asgjë nuk ekziston enigmatike e as të dyshimtë”

Më pas bashkëshortja e Tolstoj, Sofija Anderjevna pyeti: “E çka është më e mirë? Krishterizmi apo Islami”?

Tolstoi u përgjigj: “Për mua kjo gjë është e qartë. Islami është mi mirë, më i lartësuar”.

Pas një heshtjeje të shkurtër, Lav Nikollaeviç Tolstoi përsëriti: “Në marrëdhëniet reciproke islami është më i lartësuar. Mua mjaft tepër më ka ndihmuar Islami”.

Shoku i Tolstoj, i quajtur Mihail Vasiljeviç, tha: “E familja Nekrasov nga Zaprozha [3]? Ata kanë kaluar në Islam...”.

Nëna e brengosur - Jelena Vekilova

Tetëdhjetë vjet pas letërkëmbimit ndërmjet shkrimtarit të famshëm Tosltoit dhe nënës së brengosur (Jelena Vekilovës), në revistën “*Literaturnaya Gazeta*” nr. 7, 1991, u publikua dosia në lidhje me letrën familjare të gjeneral Ibrahim agës Vekilovit. Dosia i dedikohet pikërisht Kur’anit, ku ekzistojnë mësimet e besimit islam. Ky ishte një fillim i mirë për mijëra lexues rus të cilët dëshironin informacione të qarta rreth themeleve të besimit islam.

Shkrimet gazetareske të cilat i kushtuan disa kapituj letrës së Lav Tosltoit dedikuar Jelena Vekilovës, medoemos e kishin ta pranojnë se “për fat të keq nuk posedonin kurrfarë informate për vet Jelena Vekilovën”.

Në Azerbejxhan ekzistonte vetëm një njeri i cili mundej të ofronte përgjigje në këtë pyetje: mbesa e vetme e gjeneral Ibrahim agës, e bija e Galibit, profesoresha Lejla Vekilova. Ajo, si pasardhëse e një familje ushtarake, në këtë mënyrë i përshkroi familjarët e saj të afërt:

“Gjyshja ime Jelena me gjyshin, oficerin e ri Ibrahim Vekilovin, u njoftuan në një ceremonial ushtarak në Tiflis. Loza ynë e Vekilovëve rrjedh nga Kozakët, nga një qytet në kufi me Azerbejxhanin. Fisi ynë i quajtur Zadegan ekziston më shumë se 350 vite. Ky fis atdheut i ofroi një numër të madh luftëtarësh, dijetarësh dhe poetësh.

Këta dy ishin dashuruar. Në rrugën e këtyre dyve qëndronte vetëm dallimi fetar. Azerbejxhanasi Ibrahim Vekilovi ishte mysliman, ndërsa Jelena Jermolajeva ishte krishtere ortodokse. Sipas ligjeve të atëhershme të perandorisë ruse, për të vënë kurorë, medoemos njëri nga bashkëshortët e ri ta ndryshojë fenë. Mirëpo, as gjyshi im, e as gjyshja ime nuk kishin patur mundësi t’iu kundërvihen edukimit familjar fetar të tyre.

Me këtë rast, Ibrahim aga Vekilovi i drejtohet mbretit rus. Pas disa polemikave dhe ankesave, iu dha leja për një kurorëzim të atillë. Mirëpo, sipas ligjeve të mbretërisë ruse, edhe fëmijët të cilët lindin nga një çift i këtillë bashkëshortor duhet të edukohen si të krishterë ortodoks.

Kështu pra, tre fëmijët e saj, Jelena i emërtoi me këto emra: të bijën Rejhan, ndërsa djemtë, njërin Boris e tjetrin Kleb. Mirëpo, nën ndikimin e farefisit të tyre, fëmijët më shumë anonin kah feja islame, e kështu edhe me këshillat e Tolstoit do ta pranojnë islamën...” [4].

Tolstoi dhe nakshibenditë

Me rastin e tetëdhjetëvjetorit të ditëlindjes së Tolstait, në disa revista dhe gazeta të cilat botohen në gjuhën kazano-tataro-turke i dhanë publicitet mjaft të gjerë këtij poeti të famshëm. Shkrimtarët e njohur tatar, si Abdullah Tukaiu, Fatih Emirhani, Fatih Kerimi e disa të tjerë, mjaft kanë shkruar për Lav Tolstait. Shtëpitë botuese “Fikër”, “Ideal”, “Vakit”, “el-Islah” dhe “Shura” publikuan tekste e broshura të shumta rreth filozofisë së Tolstait dhe vendit të tij në letërsinë botërore. Ndër ato shkrime u gjet edhe korrespondenca e Tolstait dhe të disa poetëve tatarë. Letra e cila tërheq vëmendjen më të madhe është pyetësi i pesë çështjeve të vitit 1909, e të cilën Lav Tolstait ia kishte dërguar Fatih Murtazinit, njëri nga bashkëpunëtorët e rregullt intelektual të revistës “Iktisat”. Përgjigja e Tolstait pasoi më 9 janar të vitit 1910. Përkthimi i letrës së tij në gjuhën tatarë do të publikohet në numrin 11 të revistës “Iktisat” të viti 1910.

Në përgjigjen e Tolstait qartë mund të vërehet një qasje humane, kur ai thotë se “çdo fe është e mirë dhe çdo njeri i cili beson duhet t’i kërkojë kuptimin e jetës, t’i dashurojë njerëzit”. Ajo që në tërë këtë ishte kuriozitet - përveç letrave në të cilat shkrimtari dhe romancieri i famshëm Tolstoi iu kishte përgjigjur pyetjeve - është edhe ajo që ai, pranë revistës, Murtazinit ia kishte dërguar edhe një broshurë të vogël me titull “*Një hadith çdo ditë*”. Në këtë broshurë Tolstoi thekson fjalët e Muhammedit alejhisselam dhe thotë: “Këto fjalë hyjnore melodike janë të nevojshme për pjesëtarët e secilës fe” [5]. Në letrën që ishte publikuar në revistë, Tolstoi pranon se për islamin si fe kishte mësuar nga disa misionarë rus, pasi që ai nuk e kishte ditur të flasë e as të shkruajë gjuhën arabe.

Sipas prof. dr. Elfine Sibgatullin, misionarët për të cilët flet Tolstoi, kishin qenë një grup sufistik mjaft interesantë, që në vitin 1860 kishin ardhur në mesin e disa tatarëve. Edhe pse themeluesi i tyre Bahauddin Vaisovi i takonte tarikatit nakshibendi, ai prapëseprapë ishte mendimtar i haptë për çështjet bashkëkohore në filozofinë e tarikatit nakshibendi, si çështje e paevitueshme në jetën shoqërore të asaj kohe... Mirëpo, për shkak të kritikave ndaj politikës qeveritare të evidentuara në letrën të cilën ia kishte dërguar mbretit rus, Bahauddin Vaisovi ishte dëbuar.

Sipas prof. dr. Elfine Sibgatullin, Bahauddin Vaisovi dhe Tolstoi ishin takuar dhe kishin gjetur gjuhë të përbashkët rreth disa temave. Po ashtu, ashtu si Vaisovi, edhe Tolstoi erdhi në ide që të largohet nga vendi i tij dhe nga shoqëria ku jetoi [6].

Kapitulli i tretë

RRËFIMET E TOLSTOIT

Besimi në Zot

Jam pagëzuar në kishën ortodokse ruse, dhe si fëmijë jam edukuar sipas të gjitha rregullave të kësaj feje. Si në fëmijëri, ashtu edhe gjatë moshës adoleshente, vazhdimisht kam qenë i lidhur me mësimet ortodokse. Mirëpo, pasi që i mbusha të tetëmbëdhjetat, gjegjësisht kur u largova nga universiteti pas dy viteve studime, tek unë nuk kishte mbetur asnjë gjurmë religjioze ortodokse. Po qe se do të duhej të gjykoj sipas përjetimeve dhe përkujtimeve nga e kaluara, atëherë me të vërtetë unë nuk do ta konsideroja veten si ndonjë besimtar i veçantë. Krahas kësaj unë kam respektuar besimet e njerëzve në rrethin e tyre dhe kam besuar në atë që më kanë mësuar. Ky besim edhe nuk ka qenë ashtu i singhtë.

Divergjencat religjioze tek unë në lidhje me bindjet e mia fetare, si në periudhat e kaluara ndër njerëzit të cilët i takonin shtresës së kulturuar dhe aristokrate, ashtu edhe sot, janë ashtu siç janë. Besoj se situata e njëjtë është edhe tek shumica e njerëzve në rrethin tonë, të atillë jetojmë dhe vet si individë.

Një numër i madh i njerëzimit jetojnë sipas parimeve që asgjë nuk kanë të përbashkëta me themelet e besimit, madje edhe janë në kundërshtim me to. Në mënyrën tonë të jetesës nuk ekziston shumë vend për mësimet fetare; as që i takojmë ata në relacionet tona me njerëz të tjerë, e as që kemi ndonjë lidhje me ta gjatë jetës private. Në cilindo vend, principet e fesë merren si diçka të largëta nga jeta, sikur të mos kenë lidhje me te. Sikur të ekzistonte dukuritë kudo qofshin para nesh, ne ato do t'i shihnim si diçka të jashtme, diçka që thëllësisht jeta nuk na intereson.

Se a është ndonjë njeri besimtar ose jo, ashtu si në kohët e vjetra, po ashtu edhe sot mjaft rëndë është të kuptohet nga jeta dhe sjelljet e njeriut përkatës.

Sikur sot, ashtu edhe në të kaluarën, shpeshherë ka patur orvatje që besimi të imponohet nga jashtë. Prandaj, edhe njerëzit nuk e kanë parë të udhës që t'i japin vend të veçantë në jetën e tyre. Besimi nën ndikimin e rrethanave jetësore që i lëvizin themelet e diturisë dhe bindjeve, ose është duke u pjekur ose e ka arritur pjekurinë.

Një numër i madh i njerëzve beson se nuk kanë gabime dhe se edhe më tej janë duke i ndjekur doktrinat e njëjta sipas së cilave është edukuar në fëmijëri; por nuk është ashtu, në të vërtetë ai që moti e ka humbur edukatën, mësimet dhe besimin e atillë.

Mendoj se situata e këtillë është e njëjtë te shumica e njerëzve. Natyrisht, unë flas për ata njerëz që janë të arsimuar sikur ne, për ata njerëz që janë të hapur ndaj vetes; nuk mendoj për ata njerëz që fenë e marrin vetëm si mjet për t'i realizuar qëllimet e kësaj bote. Në fakt, njerëzit e atillë janë jobesimtarë të vërtetë, sepse feja për ata është mjet për të arritur çfarëdo qëllimi në këtë jetë. Nuk ka dyshim, se bindja e atillë aspak nuk është fe e as besim. Disa njerëz, tanimë shumë më herët përmes kandilit të diturisë i kanë shlyer dhe i kanë lëkundur mbeturinat e asaj godine të venitur, por disa ende nuk e kanë vërejtur.

Po, kam besuar në Zotin, por nëse është më mirë të them, nuk kam refuzuar se ekziston Zot, por në çfarë Zoti kam besuar? Kjo është një gjë të cilën nuk mund ta shpjegoj.

Sa më përket mua, unë përmes shkrimeve dhe teksteve të mia i kam këshilluar të tjerët në atë për të cilën kam konsideruar se është e vërtetë, në njohurinë e vërtetë tek e cila kam arritur. Pra, njerëzve ua kam shpjeguar se duhet të jetojnë ashtu siç unë veproja, kam komentuar se familja është vendi në të cilën njeriu mund të jetojë në qetësi më të

sigurt. Ashtu ishte edhe jeta ime. Mirëpo, pas pesë viteve të një jete të këtillë, unë jam takuar me diçka të çuditshme.

Në disa çaste mendja ime befasisht lundronte në skepticizëm. Më dukej se sikur jeta ime në ato momente ishte ndalur, sikur të mos ecte koha. Vetvetiu nuk dija se si të jetoj, çka duhej të bëj.

E humbsha baraspeshën dhe bija në melankoli. Prapëseprapë, kjo gjendje nuk zgajti shumë. Aty ku u ndal jeta ime, tani vazhdoi përsëri si edhe më parë, ndërsa momentet e dyshimit filluan gjithnjë e më tepër dhe në forma të ndryshme të paraqiten. Në çastet kur jeta ime u ndal, vazhdimisht përsëriteshin pyetjet e njëjta:

Pse? Mirë, e ç'do të bëhet nesër ?

Në fillim kam menduar se të gjitha këto janë pyetje të pakuptimta dhe pa kurrfarë domethënie. Konsideroja se përgjigjet ndaj tyre janë të qarta, se ekzistojnë dhe se unë shumë lehtë do të vijë deri te ato..

Parasegjithash, kam menduar se me përgjigjet ndaj këtyre pyetjeve do të humbet edhe problemi i cili më paraqitet. Mirëpo, nuk kam patur kohë që të merrem me këtë çështje. Nëse do të kisha menduar mirë, ndoshta do të gjeja përgjigjen e këtyre pyetjeve. Por, pyetjet gjithnjë e më shumë u paraqitnin. Ndër të tjerat ato ishin pyetje për të cilat ishte mjaft rëndë të gjendet përgjigje. Ato iu përngjanin pikave (të shiut) të cilat binin në të njëjtin vend - pyetjet pa përgjigje tuboheshin porsì njolla e cila gjithnjë e më tepër zgjerohej. Unë dukesha sikur ndonjë njeri me sëmundje të brendshme.

Së pari u paraqiten disa shenja të vogla ndaj të cilave i sëmuri nuk tregon kujdes, e më pas ato përsëriten, e kështu vjen deri në atë shkallë sa që nuk mund t'ju ikë atyre. Gradualisht sëmundja zmadhohet dhe i sëmuri nuk ka kohë të mendojë. Atëherë do ta vërejë qartë se për gjërat ndaj të cilave është treguar i pakujdesshëm përderisa ka qenë i shëndoshë, në të vërtetë janë gjërat më të rëndësishme në jetën e tij, e ajo është vdekja.

Jeta ime sikur u ndal; vetëm merrja frymë, ushqehesha, pija dhe flija. Nuk kam mundur as të flas për atë se si jetoj, sepse nuk kisha kurrfarë dëshire për ta argëtuar shpirtin dhe ta ushqej mendjen. Mjaft mirë e dija se edhe nëse dëshiroja diç, pa marrë parasysh se a do të realizohej ajo apo jo, prapëseprapë në fund nuk do të ndryshohej asgjë.

Vazhdoja të jetoj, por ajo ishte vazhdimësi me funksionet e jetës. Kam arritur buzë greminës dhe kam parë se para meje nuk ekziston asgjë, përveç kotësisë. Nuk kam mundur të qëndroj në vendin ku arrita, mirëpo, po ashtu nuk kam mundur ti mbyll edhe sytë, e të mos shoh se si para meje qëndron realiteti i pyetjeve. Jeta ime ishte pakujdesi e vërtetë.

Kush është ai që nuk e di tregimin lindor për bishat me të cilat ishte takuar një udhëtar në shkretëtirë?! Me qëllim që të shpëtojë nga bishat, udhëtari kërcen dhe hyn në një pus të shterur e pa ujë. Në ato çaste, në fund të pusit vëren një dragua i cili gojë hapur qëndron duke pritur për ta gëlltitur udhëtarin. Udhëtari i mjerë as që kishte mundësi të kthehet lartë, e as që guxonte të bie në fund, sepse do ta copëtonte bisha e egër. Në këtë pozitë të palakmuar, ai ngjitet për një dege e cila ishte rritur nga muri i pusit dhe kështu filloi të mbahet në te. Pas disa momenteve filluan t'i dobësohen duart, e kështu udhëtari kuptoi se do t'i ndodh njëra nga dy fatkeqësitë. Mirëpo, ai edhe më tej mbahej për degën. Në ato momente udhëtari vërejti disa mijë duke u afruar në afërsi të degës dhe kështu ato filluan ta brejnë degën. Dega u këput, ndërsa njeriu filloi të bie drejt nofullës së poshtme të bishës e cila qëndronte gojëhapur në fund të pusit. Duke e vërejtur këtë fatkeqësi, udhëtari shikonte përreth dhe mendoi se nuk ka shpëtim për te. Përderisa mendonte kështu, vërejti një pikë rrëshirë të ëmbël nëpër gjethet e degës; udhëtari e nxori gjuhën dhe filloi ta lëpijë. Ja, unë kam qenë pikërisht sikur ky udhëtar; edhe pse e kam ditur se dragoi i vdekjes pashmangshëm më pret, i gatshëm për të më copëtuar, unë e shfrytëzova shpresën e fundit, u ngjita për degën e jetës duke mos e kuptuar se si më solli mendja në këtë pozitë. Provova ta lëpijë mjaltin që më ofronte qetësim, por tanimë

nuk kishte shije të mirë. Përderisa dragoi i vdekjes gojëhapur priste të më përbirë, mijtë brejtës në jetën time orvateshin ta çrrënjosin degën e cila më mbante. Vëreja se nuk mund t'iu ikë njërit nga ato; dragoit ose minjve, e nga ata assesi nuk e largoja shikimin. Në të vërtetë kjo nuk ishte përrallë, ajo ishte një realitet i vërtetë. E vërtetë e cila nuk mund të jetë ndryshe dhe tek e cila çdo njëri mund të bindet.

Pyetja: “Pse jetoj”?

Përgjigje: “Nëse nuk e ke kuptuar se në hapësirën e pafund, në kohën e pafund, të vërtetat e imëta ndryshojnë në kombinime të pafund, atëherë nuk e ke kuptuar as atë se për çfarë arsye ekziston në këtë Tokë”.

Në momentet e një përsiatjeje të këtillë, vetvetes iu përgjigjesha:

“Mbarë njerëzimi zhvillohet sipas parimeve shpirtërore dhe idealeve të cilat diktohen nga ndonjë drejtim. Realizimin e tyre këto ideale e gjejnë në fe, në shkencë, art, në format e renditjeve shtetërore, etj. Me zhvillimin e këtyre idealeve edhe vet njeriu arrit një nivel më të lartë të fatit. Po ashtu edhe unë jam pjesë e atij njerëzimi. Pikërisht për atë shkak, obligimi im është që të kontribuoj për njohuritë e idealeve të njerëzve dhe në realizimin e të njëjtave”.

Në momentet kur mendja ime ishte e pamundshme, unë kënaqesha me përgjigjet e këtilla. Mirëpo, porsa tek unë paraqitej çështja mbi jetën, edhe atë në tërë pastërtinë e saj, kjo teori në një moment zhdukej. Ta lëmë në një anë grumbullin e kundërtënieve dhe qëndrimeve të ndryshme të kësaj filozofie në të cilën hapësirën e zënë idetë njerëzore. Ato janë ide me marrëzi të pavetëdijshme përmes së cilave bëhet orvatje për t'u paraqitur si rezultat i përgjithshëm ku kanë arritur përmes hulumtimeve shkencore, edhe atë nga një grupi të caktuar njerëzish. Nuk dëshiroj të them se kjo filozofi është marrëzi, por ajo që të hamend është kjo që vijon: nëse dëshirojmë përgjigje për pyetjen e cila paraqitet para çdo njeriu: “Çka jam unë”? “Për ç'farë arsye ekzistoj”?, ose “Çfarë është detyra ime”?, atëherë së pari do të duhet të përgjigjemi në pyetjen: “Çfarë është kuptimi i ekzistimit të njerëzimit në tërësi në raport me një grimcë mjaft të imët, që periudhë kohore është vetëm kjo e jona”?

Sikur të mundesha të ofroj koment për këtë çështje, njeriu medoemos së pari duhet ta kuptojë njerëzimin me të gjitha fshehtësitë e tij, ta kuptojë se çfarë janë njerëzit të cilët ende as veten e tyre nuk e kuptojnë.

Njeriu me sinqeritet mund t'ia parashtojë vetes së vet këtë pyetje: “Si duhet të jetoj”?

Dituria të cilën e ka arritur përmes përvojës, do t'i ofrojë përgjigje në këtë lloj të pyetjeve: “Studio grimcat e pafund në raport me mundësitë kohore, andaj do ta kuptosh jetën tënde”. Prapëseprapë, i njëjti njeri, nuk do të jetë i kënaqur me këtë përgjigje. “Na e hulumto jetën e panjohur të atij njerëzimi deri në detajet më të imëta, atëherë do ta kuptosh qëllimin e jetës tënde!”

Sikur të mos ekzistonim?

Djalosh i ri, princi fatlum Sakja Muni i cili nuk kishte përjetuar sëmundje, pleqëri dhe vdekje, e i cili nuk dinte se ç'janë ato, një ditë duke shëtitur takoi një plak me një pamje mjaft brengosëse dhe tepër të lodhur. Princi i ri i cili deri atëherë nuk dinte se ç'do të thotë pleqëria, e pyeti karrocierin e tij se ç'është kjo dhe si mund t'i ndodhë njeriut të bie në një gjendje aq të mjeruar. Pasi që kuptoi se të gjithë njerëzit do ta përjetojnë fatin e njëjtë, me këtë edhe bijtë e mbretërve, princi nuk mundi më ta vazhdojë shëtitjen, por kërkoi që të kthehet dhe të mendojë rreth fatit të këtillë. Duke qëndruar në vetmi, ditë të tëra kalonte në kujtime, e kështu më në fund erdhi deri në një njohuri qetësuese. Përsëri doli në shëtitje i disponuar dhe fatlumë. Kësaj radhe e takoi një njeri të sëmurë, i ënjtur, i pafuqishëm dhe pothuajse u verbër. Princi i ri i cili deri atëherë nuk kishte parë ndonjë njeri me sëmundje të këtillë, e ndali karrocën dhe e pyeti karrocierin se ç'po ndodh me këtë njeri të mjerë. Pasi që kuptoi se sëmundja e këtillë mund ta godasë çdo njerin, madje edhe mbretin e shëndoshë e fatlumë, princi përsëri e humbi shpresën dhe guximin, e kështu e urdhëroi karrocierin që të kthejnë në pallat. Ashtu si edhe herën e parë, ai kërkoi që të qëndrojë në vetmi me qëllim të meditimit dhe përsiatjes rreth fatit të njeriut. Arriti ta qetësojë shpirtin, e tani për herë të tretë kërkoi që të del në shëtitje. Duke shëtitur, u ballafaqua me një pamje të re. Vërejti disa njerëz duke bartur diçka. E pyeti karrocierin:

“Çka është kjo?”

“Kjo është një kufomë (xhenaze)”?

“Ky është fundi i të gjithëve”?

Princi iu afrua të vdekurit, ia zbuloi fytyrën dhe e shikoi.

“Çka do ti bëni tani”? Pyeti princi.

“Do ta varrosim”. U përgjigjën ata.

“E përse”? Tha princi.

“Për atë arsye se nuk do të ngjallët më dhe nga nuk do të jetë asgjë, përveç një erës së keqe dhe krimbave”.

“A do t'i gjejë i njëjti fat edhe këta njerëz? Edhe fati im është kështu? Vallë, edhe mua do të më varrosni kështu? A edhe nga unë nuk do të mbetet asgjë përveç erës së keqe? A edhe mu do të më hanë krimbat?”

“Po”. Iu përgjigjën.

“Të kthehem. Asnjëherë nuk do të dëshiroj të shëtis më”.

Kësaj radhe Sakja Muni nuk arriti që të qetësohet. Përfundoi se jeta është një pikëllim i madh. Gjithë forcën e tij e harxhoi duke menduar se ta shpëtojë veten dhe të tjerët. Të shpëtojë nga mjerimi i atillë dhe të shpëtojë pas vdekjes.

Pasi të përgjigjet në këto pyetje të jetës, dituria njerëzore atëherë është në rrugën për të ofruar përgjigje përfundimtare.

Sokrati ka thënë: “Jeta materiale është mjerim dhe grathëti. Për atë arsye, fati qëndron në refuzimin e jetës materiale, e ne duhet ta synojmë atë”.

Shopenahueri ka thënë: “Jeta është diç që duhet të ekzistojë, por është pikëllim; të kaluarit në asgjë, përsëri është i vetmi fat”.

Po ashtu edhe Sulejmani (a.s.) ka thënë: “Gjithçka në këtë botë është e zbrazët; marrëzia dhe dituria, pasuria dhe varfëria, gëzimi dhe dhembja, asgjë... Njeriu vdes dhe shkon, e pas tij nuk mbetet asgjë. Kjo është e tëra”.

Buda ka thënë: “Nuk mund të jetohet me diturinë për domosdoshmërinë e dhembjes, dobësinë e mjeruar, pleqërinë dhe vdekjen. Njeriu medoemos të lirohet nga jeta, nga çdo mundësi e jetës”.

Sikur përmes shkencës jeta ime të mos më çlironte nga kotësitë, por e përforcoi atë kotësi. Asnjë nga njohuritë e mia nuk më ofroi përgjigje ndaj pyetjeve të jetës. Çdo

njohuri tjetër më ofronte përgjigje të kundërt me të tretën, kështu që ma vërtetonte ndjenjën time të kotësisë dhe më tregonte se konkludimi deri te i cili kam arritur, nuk është fryt i iluzioneve të mia, i gjendjes time shpirtërore të sëmurë. Jo, por krejt kjo e vërtetoi faktin se unë në mënyrë të drejtë kam logjikuar dhe se personalitetet e famshëm të njerëzimit erdhën deri te konkludimet e njëjta, ashtu sikur edhe unë.

Këtu nuk ekziston ndonjë gabim; gjithçka është zbrazëtirë, ndërsa vdekja është shumë më e mirë se jeta. Gjithsesi, njeriu duhet të lirohet nga jeta. Sa është fatlumë ai që nuk ka lindur.

Të gjendet e panjohura

Zgjidhjen nuk kam mundur ta gjejë në shkencë, andaj kam filluar ta kërkoj në jetën praktike. Shpresoja se do ta gjeja në shoqërinë time me njerëzit. Kështu kam filluar ti studioj njerëzit. Më interesonte se çfarë qëndrimi mbanin njerëzit ndaj këtyre pyetjeve të cilat më preokuponin mua e që më tërhiqnin në pashpresë.

Mirë, deri në çfarë përgjigje erdhën ata njerëz të arsimuar sikur unë dhe të cilët e kishin mënyrën e jetës si unë? Kam vërejtur njerëzit në shoqërinë time që duke kërkuar shpëtim nga kjo gjendje ekzistuese, gjetën katër dalje të ndryshme.

Dalja e parë ishte rruga e paditurisë. Kjo do të thotë të mos e kuptosh e të mos e vëresh se jeta është një fatkeqësi dhe një rrëmujë.

Dalja e dytë është rruga e epikurizmit. Themeli i këtij koncepti perceptues është ai që edhe në njohurinë e pashpresës së jetës, njeriu duhet ti përjetojë begatitë të cilat i ofrohen.

Njerëzit nga rrethi ku jetoj shumica e mbanin këtë qëndrim, Ngacmimet e brendshme u mundësonin që sa më tepër të logjikojnë ndaj shkaqet e begative se në mjerimin, andaj e gjetën mundësinë e harresës në pandjeshmërinë morale.

Ajo që ata u gjetën në jomoral dhe në pandjeshmëri, është vetëm rastësi. Shumica e njerëzve të kohës sonë mendojnë dhe ndihen në këtë mënyrë. Ajo që disa njerëz e shpallin filozofinë si paralizë të ideve dhe vizionit, nuk i ndajnë nga ai grup të cilët vazhdojnë ta lëpijnë mjaltin me qëllim që të mos e shohin problemin e jetës. Unë assesi nuk mund të pajtohem me ata njerëz. Pasi që unë nuk e kam pandjesinë e tyre ndaj forcës së vizionit, atëherë atë nuk mund ta bëj as në mënyrë artificiale. Nuk do të mund t'i largoj sytë nga ata minj ose nga ai dragua, sikur çdo njeri i cili tanimë njëherë i ka vërejtur ato.

Dalja e tretë është rruga e forcës dhe e energjisë. Baza e saj është kjo që vijon: pasi që njeriu e kupton mjerimin dhe pikëllimin e jetës, atëherë ato duhet t'i eliminojë.

Dalja e katërt është rruga e dobësisë. Kjo mbështetet në këtë që vijon: edhe pse njeriu e kupton mjerimin dhe pikëllimin e jetës, si dhe e di se asgjë nuk do të del nga ato, ai prapëseprapë me këmbëngulje vazhdon jetën.

Njerëzit që e mbajnë këtë bindje e dinë se vdekja është më e mirë se jeta, mirëpo, ata sillen sikur të presin diçka, pasi që nuk posedojnë forcë për vetëvrasje përmes së cilës (siç ata mendojnë) do ta pengonin veten që të mos gabojnë. Kjo është rruga e njerëzve të dobët, sepse në të kundërtën, po qe se mund të jem më i mirë dhe nëse për atë kam forcë të mjaftueshme, atëherë përse hamendem që të bëhem më i mirë? Ja, unë i kam takuar këtij grupi. Njerëzit e grupit tim përmes mënyrave të ndryshme u çliruan nga këto kundërthënie të rrezikshme Sado që ta detyroja mendjen time, unë nuk kam mundur të kaloj në rrugën e pestë. Dolën vetëm disa dobi. Njëra nga ato është të moskuptuarit se jeta përbëhet nga mjerimi dhe pikëllimi, se është e zbratur dhe se më mirë të mos vazhdohet si e atillë (pa besim dhe pa njohje të vërtetë). Mirëpo, për mua nuk ishte e pamundur që këtë ta di. Unë një herë këtë e kam parë dhe nuk mund t' thuhet se nuk e njoh, sepse nuk kam mundur t'i largoj sytë prej aty.

Dobia e dytë është të pranuarit jetës ashtu siç është dhe të mos logjikohet për ardhmërinë. Mirëpo, unë as atë nuk kam mundur ta bëj. Edhe pse e di se pleqëria, sëmundja dhe vdekja ekzistojnë, unë porsi Sakja Munija, nuk do të dilja jashtë. Krah asaj që forca ime jetësore ishte e fuqishme, nuk më pëlqenin rastësitë momentale të cilat më ofronin kënaqësi afatshkurtra.

Dobia e tretë do të ishte vetëvrasja, ndërprerja e jetës pasi që ajo të njihet se është një fatkeqësi dhe një marrëzi. Këtë e kam kuptuar, por shkakun e saj nuk e di as unë, nuk jam orvatur që të mbytem.

Dobia e katërt është njohuria që ekzistenca, sipas qëndrimit të Sylejmanit (a.s.) dhe Shopenhauerit, është marrëzi... ndërsa veprimtarinë që e bëj unë e quaj jetë, siç është; pastrimi, veshmbathja, të ushqyerit, bisedat, madje edhe të shkruarit e librave. Kjo për mua ishte përplot dhembje dhe brengë, e unë përsëri vazhdoj të jetoj në atë mënyrë. Mendja ime e ka pranuar se jeta është diçka e pakuptueshme. Sipas meje mendja do të thotë jetë. Sikur të mos ekzistonte mendja, mendoj se nuk do të ekzistonte as jeta. Mirëpo, nëse kjo mendje është shkak i jetesës, atëherë si është e mundur të refuzohet jeta? Ose e kundërta, sikur të mos ekzistonte jeta, atëherë nuk do të ekzistonte as mendja; mendja është rezultat i jetesës. Gjithë është jetë. Mendja është fryt i jetesës, ndërsa e njëjta mendje e refuzon këtë jetë. Ndiej se këtu nuk është diçka në rregull.

Nuk është aq e jo e logjikshme të konsiderohet se jeta është e zbrazët. Kjo ide paraqitet që nga kohët më të vjetra; madje edhe nga njerëzit më të rëndomtë. Mirëpo, njerëzit edhe më tej jetojnë. Diturinë të cilën e kam nxënë ma bëri të mundshme që gjithçka në këtë jetë ta kuptoj si mësim, përveç asaj që gjendja ime është mjaft e marrë. Numri më i madh i njerëzve jetojnë dhe nuk dinë as çështjen më të vogël për strukturën e të gjithë qenieve të gjalla dhe jo të gjalla në këtë botë. Mirëpo, më në fund, këta njerëz jetuan dhe besuan se jetët e tyre i rregulluan në mënyrë mjaft të logjikshme.

Të gjitha këto përsiatje na e paraqesin edhe një pyetje: “E çka nëse eksitojnë gjëra të cilat ende nuk i di”? Ja, edhe në padituri vazhdohet kështu. Paditura çdo herë do të paraqitet në formë të njëjtë, e nëse paraqitet diçka e panjohur, atëherë do të thuhet se ajo nuk është asgjë. Në të vërtetë, njerëzimi është një tërësi; të gjithë njerëzit të cilët jetuan dhe jetojnë, sillen sikur se ta kuptojnë domethënien e jetës, sepse sikur të mos t’a kuptojnë, ata nuk do të mund ta jetonin.

Sado që të jetë niveli i diturisë tonë, prapëseprapë ajo nuk do të ishte e mjaftueshme për ta kuptuar domethënien e jetës. Të gjithë njerëzit, milionë e milionë njerëz, assesi nuk dyshojnë në domethënien e jetës.

Edhe pse të gjithë njerëzit, që nga kohët më të vjetra e deri më sot, janë të vetëdijshëm për faktin të cilin ma vërtetojnë edhe mua se jeta është e zbrazët dhe e pakuptimë, prapëseprapë jetojnë dhe jetës i japin kuptim të ri.

Gjithçka që është rreth mua dhe në veten time, e gjitha ajo materialja dhe jomaterialja, është fryt i njohurive të tyre për jetën. Të gjykuarit e mendjes time ndaj jetës dhe akuzat ndaj saj, nuk vijnë nga unë, por nga ata.

Unë jam lindur, jam zhvilluar dhe jam plakur. Ata i nxorën minierat në sipërfaqe të tokës dhe i shfrytëzuan ato, shfrytëzuan pyjet, i afruan bagëtitë (lopët dhe kuajt) në shërbime shtëpiake, filluan të mbjellin, mësuan të jetojnë së bashku, inkorporuan forma të reja të jetesës, ata bënë që edhe vet ne të logjikojmë, të flasim dhe shkruajmë. Gjithçka është duke u realizuar nga mënyra fillestare e tyre; të ushqyerit, veshmbathja, të mësuarit. Unë, që jam vepër e tyre, duke logjikuar sipas mënyrës së tyre, ua them atyre se e tëra kjo është e zbrazur dhe e pakuptimë. Kam menduar në vete: “Këtu diçka nuk është në rregull”. Por çka është ajo që nuk është në rregull, nuk kam mundur as vet ta gjejë.

Sikur të vështroj në afërsi të rrethit ku jetoj, do të shoh një grumbull të madh njerëzish të cilët nuk mund ta kuptojnë këtë çështje. Njerëzit të cilët e kanë kuptuar këtë çështje, ose që janë orvatur për ta kuptuar, atë e kanë shushuritur në mpirjen me jetën. Nga ana tjetër, ata të cilët e kanë kuptuar dhe të cilët kanë përfunduar me jetën e tyre, sado që të orvaten të ikën, më në fund janë bërë ata që kanë kuptuar, por të cilët janë treguar të dobët për ta vazhduar jetën në pakuptimësi. Edhe unë kam jetuar me devijimin e të diturve, të pasurve, vetjakëve, me ata që më rrethonin. Milionë njerëz që jetën e që janë duke jetuar sot, sikur të mos ishin njerëz, por një lloj kafshe.

Në afërsi me Zotin

Njohuria deri te e cila kanë arritur studiuesit, pra përmes mendjes së shëndoshë, shpie drejt refuzimit të kuptimit të jetës. Sa i përket veprës së madhe të njerëzimit, pikëpamja e tyre nuk mbështetet në logjikë. Dituria e cila nuk mbështetet në mendje të shëndoshë është besim, besim për të cilin kam menduar se duhet të refuzohet; besimi në një Zot ose në Trininë, në atë se bota është krijuar për gjashtë ditë, në djall, në engjëj, në gjithë atë që nuk mund ta pranojmë po qe se nuk e largojmë logjikën.

Gjendja në të cilën kam qenë, tek unë zgjoi dyshim. E kam ditur se duke e ndjekur drejtimin e mbështetur në logjikë, nuk do të mund të gjejë asgjë, përveç refuzimin e jetës. Rezultat i njohurisë përmes mendjes është edhe kjo: jeta është një sprovë. Të mos jetosh, do të thotë se kjo është në duart e njerëzve. Mirëpo, ata jetuan më parë, por jetojnë edhe sot. Ashtu edhe unë. Edhe pse e kam ditur se jeta është një pakuptimësi, fatkeqësi, prapëseprapë kam jetuar dhe ende jetoj. Duhej ta liroj mendjen e ta kuptoj domethënien e jetës. Rezultati më i mirë që mund të dalë nga besimi, është pikërisht të kuptuarit e domethënies së jetës.

Krahas skepticizmit në të cilin kisha rënë, para meje u hapën dy rrugë: ose ajo që e konsideroja se është në favor të mendjes, nuk ka qenë në favor të mendjes, ose atë që e konsideroja të pakuptimtë, edhe nuk ka qenë e pakuptimtë. Tanimë porsa kam filluar ta përcjell zhvillimin e njohurisë përmes mendjes.

Duke e përcjell zhvillimin e njohurisë në bazë të mendjes dhe duke i vështuar rezultatet e saj, kam konstatuar se rezultatet deri tek të cilat kam arritur, plotësisht janë të sakta. Përfundimi se jeta është një asgjë, ishte një çështje që u paraqit edhe para meje. Përse të jetoj? Çka do të paraqitet nga realiteti dhe pavdekësia nga jetesa ime e zhdukur që i përngjan hijes? Çfarë është kuptimi i ekzistimit tim të vdekur në këtë botë? Që t'iu përgjigjem pyetjeve të këtilla, kam filluar ta studioj jetën.

Ajo që unë do t'i zgjidhë të gjitha pyetjet, nuk më garantoj se do ta kuptoj atë që e kam jetuar. Sado që pyetja ime të duket e thjeshtë, ajo nënkupton komentimin e vdekshmërisë përmes pavdekshmërisë ose anasjelltas. Këtë as që mundesha ta bëjë ndryshe, pasi që nuk ekzistoi një mundësi e atillë. Prandaj, rezultati deri te i cili do të arrija, do të duhej të ishte: “Forca është forcë, pafundësia është pafundësi, asgjësia është asgjësi”. Në rezultate të tjera nuk kam mundur të arrijë. Si do që të parashtroja pyetjen: “Si duhej ta bëj atë?” Përgjigja do të ishte: “Sipas Ligjeve të Zotit!” “E çka do të rezultojë nga jeta ime e tanishme?” “Mundim i pafund ose fat i pafund”.

“Çka është kuptimi i mosshkatërrimit të vdekjes?” “Takim me Zotin e Përhershëm, Xhennet”. Kam arritur në gjendje që përmes forcës ta pranoj këtë: pranë njohurisë që arrihet përmes mendjes, e cila sipas mua deri tani ishte e vetmja dhe ekskluzive, tërë njerëzimi njeh edhe njohurinë jashtë logjikës. Ajo është njohuria e besimit, dhuratë e Krijuesit që njeriut ia mundëson të jetojë edhe më tej.

Si do që të ishte deri në atë ditë, për mua është besim i jashtëlogjikshëm. Mirëpo, unë kam qenë i detyruar që ta pranoj. Në të vërtetë, vetëm më ofronte përgjigje ndaj pyetjeve të cilat i parashtroi njerëzimi në lidhje me jetën, dhe në fund më ofroi mundësi të jetohet.

Njohuria përmes mendjes më nxiti që të pranoj se jeta është një pakuptimësi. Jeta ime u ndal, u shtang, ndërsa unë dëshiroja ta zhduk. I shihja njerëzit, i vështroja të gjithë, e kështu vëreja se ata jetonin. Më pas vështroja ndaj vetes, e kështu kam vërejtur se edhe vet unë kam jetuar përderisa nuk kam gjetur përgjigje ndaj pyetjeve për kuptimin e jetës. Ashtu siç edhe njerëzve të tjerë, edhe mua mundësinë e të jetuarit dhe kuptimin e jetës ma ofroi (feja) besimi.

Të njëjtën gjë e kam vërejtur edhe tek disa njerëz të vendeve të ndryshme, tek disa bashkëkohanikë të mi që jetuan më parë. Që nga kohët më të vjetra të njerëzimit, kudo ku pati jetë, feja dhe besimi ishin ato që ofronin mundësi dhe dëshirë për të jetuar. Feja (po qe se i besohet Një Zoti) kudo është e njëjtë.

“Duhet ta gjejmë Zotin”

Çdo përgjigje të cilën e ofroi feja, çfarëdo dhe kujtdo t’ia kishte ofruar atë, aty u gjet edhe domethënia e amshueshmërisë përmes ekzistimit të vdekshmërisë (tek njeriu); domethënie që nuk ndalet përmes mundimit, sakrificës dhe vdekjes. Kjo do të thotë se kuptimi dhe mundësia e të jetuarit mund të gjenden vetëm në besim. Mirë pra, çka është besimi? Kam kuptuar se feja nuk është vetëm manifestim i ndjenjave të padukshme, vetëm Shpallje. (Kjo është vetëm një nga definicionet e karakteristikës së besimit). Njeriu nuk posedon relacione me Zotin. (Së pari duhet të besohet, e më pas të njihet Zoti. Pra, nuk mund të ekzistojë besim përveç përmes besimit në Zot). Në masë më të gjerë të pranuarit e fesë kuptohet si manifestim i relacioneve ndërmjet njeriut dhe Zotit, si dhe manifestimi i asaj që iu është shpallur njeriut. Kështu pra, besimi është mësimi për kuptimin ose jetën e njeriut. Atëherë ajo është që e bën jetën të zgjatur, duke e refuzuar ekzistimin individual të njeriut. Feja është fuqia e jetës. Nëse njeriu jeton, atëherë edhe beson. Sikur të mos besojë ashtu siç i urdhërohet të jetojë, atëherë ai edhe nuk do të jetonte. Nëse njeriu e kupton se vdekja është vetëm një hije, atëherë ai detyrohet të besojë në pafundësinë në të vërtetë nuk mundet të jetojë pa fe. Më vjen shumë vështirë kur më kujtohen polemikat e realizuara në lidhje me aspektet shpirtërore. Që të mund njeriu të jetojë, ai duhet ose të mos e shoh pafundësinë ose të vijë deri te disa përgjigje. Unë dija për një përgjigje të këtillë, por nuk ndija nevojë për të përderisa besova në vdekshmëri. Kur dëshiroja këtë ta konceptoj përmes mendjes, atëherë të gjitha shpjegimet të cilat kaluan, thjeshtë u humbën para dritës së mendjes, e kështu erdhi koha që të mos besoj në të vdekurën. Duke u mbështetur në çështjet që për bazë e kishin mendjen, fillova të kërkoj shpjegim që do të më ofrojë kuptim të qartë për jetën. Por nuk ishte e mundur të ofrohet shpjegim i atillë; erdha në përfundim të njëjtë me atë të njerëzve më të famshëm të njerëzimit:

Çka kam bërë duke kërkuar përgjigje në dituritë për të cila kisha përvojë?

Dëshiroja t’a di përgjigjen e ekzistimit tonë dhe kam hulumtuar gjithçka rreth meje po me atë qëllim. Kam mësuar shumë gjëra nga lëmi të ndryshme, por nuk kam mundur të gjej asgjë nga ajo që e konsideroja si domosdoshmëri esenciale.

Sa i përket kërkimit tim të përgjigjeve në filozofi, kam studiuar strukturën e përsiatjes të të gjithë atyre që ishin në të njëjtën situatë ashtu siç isha edhe unë - të cilët nuk mundnin të gjejnë përgjigje ndaj pyetjeve që kishin të bëjnë me shkaktuesin e jetës. Natyrisht, në atë mënyrë nuk kam mundur të mësoj asgjë më shumë se atë që e kam ditur, do të thotë nga ajo që njeriu asgjë nuk di.

“Çka jam unë”?

Përgjigje: “Një pjesë e vdekshme”.

Ja, në këto fjalë qëndron i tërë problemi.

Kjo është një pyetje e thjeshtë që mund të del nga goja e çdo fëmije të mençur. Këtë pyetje njerëzit e parashtronin vazhdimisht, sikur të mos ishte parashtruar ndonjëherë!

Pra, pyetja (për të cilën jemi duke biseduar) është parashtruar që nga momentet e para të njerëzimit. Që nga kohët më të vjetra, pra që nga fillimi, ishte e qartë se për zgjidhjen e kësaj çështjeje, nuk ishte e mjaftueshme të vlerësohet vdekshmëria me vdekshmëritë dhe e përhershëmja me të përhershmen. Që nga çastet e para të krijimit (të njeriut) e deri më sot, njerëzimi e hulumton lidhshmërinë ndërmjet të vdekshmes dhe të përhershmes.

Të bëhen studime logjike rreth të gjitha atyre nocioneve që në vete përmbajnë domethënien e jetës dhe raportet e të vdekshmes ndaj të përhershmes - Zoti, pavarësisë, mirësisë, etj. Këto nocione nuk e zgjojnë kritikën e mendjes. Sikur të mos ishte ashtu e frikshme, vallë a nuk do të ishte qesharake dhe fëmijërore të mashtroresh me krenarinë dhe paqen? Sikur fëmijët të cilët e shkatërrojnë një orë; e këpusin spiralën, luajnë porsitë të jetë një lodër, e më pas të habitur pyesin: “Përse nuk punon ora”?

Çështja e raporteve të kalimtares dhe të pafundëshmes nuk mund të iket, andaj është mjaft me rëndësi. Njëjtë është edhe me çështjen e jetës, mundësinë e jetesës. Këtë pyetje të vetme që mund ta gjejmë çdo kund, çdo herë dhe te të gjithë popujt, është rezultat i kohës kur njerëzit harxhuan jetët e tyre; pyetje aq e rëndë, sa që nuk mund të gjendet ndonjë tjetër identike me këtë - pyetje që të gjithë e kanë të qartë, e ndaj të cilës nuk mund të ofrojmë përgjigje. Kështu pra, pyetjen e këtillë e kalojmë në mënyrë të papërgjegjshme, ashtu për ta parashtruar përsëri në ndonjë kohë tjetër. Pyetjet për Zotin e Përhershëm, shenjtërinë e shpirtit, shenjtërinë e njerëzores, unifikimi i njerëzores me Hyjnoren, të konceptuarit e shpirtit dhe përfytyrimet njerëzore ndaj të mirës dhe të keqes, të gjitha këto janë nocione të cilat u paraqitën në mendjet e mjegulluara njerëzore. Sikur të mos ishin këto, nuk do të ishte edhe vet jeta.

Duke i lënë mënjane të gjitha këto përsiatje njerëzore, dëshiroj që prej fillimi të pozicionohem sipas ideve të mia. Kështu mendoja në atë kohë. Themelet e këtyre ideve, mbi të gjitha ekzistonin në veten time. Më në fund, e kam kuptuar këtë që vijon: në përgjigjet të cilat i ofron feja, janë të fshehura njohuritë më të thella të njerëzve, dhe unë nuk kam të drejtë t'i refuzoj ato duke u mbështetur në logjikë. Këto përgjigje vetëm se i dedikohen çështjes së jetës.

Nuk mund ta pranoj krishterizmin

Më në fund, isha i gatshëm ta përqafoj fenë. Mirëpo, ajo nuk më qetësonte. Për ta fenë, unë dëshiroja që të mos e refuzojë truri, të mos jetë gënjeshtër. Kam filluar të hulumtoj nëpër librat e shenjta të budizmit dhe islamit; parasegjithash kam hulumtuar vet krishterimin, edhe atë duke filluar që nga tekstet e shenjta biblike dhe nga besimtarët që jetonin përreth meje.

Natyrisht, së pari iu kam drejtuar besimtarëve në rrethin ku jetoja. Pastaj, iu kam drejtuar teologëve të kualifikuar krishterë, priftërinjë ortodoks, teologëve të niveleve të ndryshëm kishtar ortodoks, krishterëve pleq dhe atyre të rinj. Bisedoja me ata që deklarorin se “fati dhe shpëtimi i shpirtit është në fe”. Jam shoqëruar me këta njerëz dhe i kam studiuar se në çka përbëhet besimi i tyre ku ata kishin vërejtur kuptimin e jetës.

Edhe pse pajtoheshja me atë që mund të më binte ndërmend dhe mbetej larg nga çdo konflikt të mentaliteteve, nuk kam mundur ta pranoj fenë e këtyre njerëzve. Jo vetëm për atë arsye se fenë të cilën ma preferonin ata nuk më ofronte kurrfarë shpjegimi, por kam vërejtur dhe kam kuptuar se ajo është një lloj i refuzimit të domethënies së jetës. Për t’u përgjigjur në pyetjet e mia jetësore të cilat më sollën deri në fe, ata nuk iu përmbaheshin fesë së tyre; përkundrazi, ata pranorin edhe çështje të huaja në besim.

Nuk kam mundur ta harroj ndjenjën e dhembshme që të kthehem në dyshim, ndjenjë që do të pasonte pas shpresës e cila më inkurajoi gjatë çdo takimi me këta njerëz. Sa herë që mundoheshin që mësimet e tyre fetare të mi shpjegonin në mënyrë të detajizuar, në mendjen time gjithnjë e më tepër paraqitej njohuria për devijimet që ata i mbanin në kokat e tyre. Kështu që unë humba çdo shpresë, se në besimin e tyre do të gjejë diçka që ka të bëjë me kuptimin e jetës. Ajo që më hidhëronte më tepër nuk ishte problemi që ata në komentimet e tyre fetare i përzienin çështjet e padobishme dhe të palogjikshme me të vërtetat e përafërta, por fakti se edhe këta njerëz jetuan sikurse edhe unë. Dallimi i vetëm ndërmjet mua dhe atyre qëndronte në vet faktin se ata assesi nuk jetonin sipas principeve të cilat parashiheshin në doktrinat e fesë së tyre. Qartë vëreja se edhe ata gabonin sikurse unë, dinin vetëm për një domethënie të jetës: të jetosh aq sa të ekzistosh në këtë jetë, dhe të marrësh gjithçka të vije në dorë. Këtë gjë e kam kuptuar mjaft qartë. Sikur të posedonin mentalitet që do ta refuzonte frikën nga braktisja, dhembja dhe vdekja, nuk do të frikoheshin nga e tëra kjo. Më në fund, të gjithë njerëzit dhe besimtarët në rrethin tim janë të njëjtë, si në kënaqësi, ashtu edhe në pasuri. U orvatën t’i zhvillojnë punët e tyre dhe t’i ruajnë ato. Frikoheshin nga dhembja dhe vdekja, dhe jetuan sikurse edhe unë, si të gjithë të tjerët të cilët nuk besonin. Madje edhe nëse nuk ishin më të këqij se jobesimtarët, jetonin pothuajse në mënyrë mjaft të degjeneruar sikur ata (jobesimtarët). Asnjë aspekt i tyre religjioz nuk mundi të më bind se ata janë në besim të vërtetë. Mua më nevojiteshin qëndrimet e tyre të qarta të cilat do të më tregonin se kultivojnë ndjenjën e jetës që nuk do të pranojë frikën nga varfëria, sëmundjen dhe vdekjen. Vetëm një sjellje dhe një qëndrim i këtillë fetar do të më bindte në sinqeritetin e tyre. Mirëpo, këtë gjë unë nuk e kam vërejtur tek besimtarët (të krishterë) aty në rrethin tim. Kuriozitet është se sjelljet e këtilla i kam vërejtur pikërisht tek njerëzit për të cilët në vendin tim flitej se janë jobesimtarët më të mëdhenj.

Në këtë mënyrë disa gjëra për mua u bënë më të qarta. Feja e këtyre njerëzve nuk ishte feja të cilën e kërkoja unë. Besimi i tyre nuk ishte feja, por një mënyrë e kënaqësisë epikureiste të jetesës. E kam kuptuar se ajo fe nuk i ofron njeriut qetësi; ndoshta mund t’i shërbejë dikujt i cili është penduar në shtratin e vdekjes. Mirëpo, një pendim i këtillë nuk iu shërbeu shumicës së njerëzve; nuk mundi t’iu shërbejë njerëzve të cilët u krijuan që të jetojnë pranë ndjenjës që të gjithë duhet të jetojnë, e jo të kënaqen duke e përvetësuar punën e huaj.

Miliarda njerëz të cilët orvaten për t'ia dhënë një kuptim jetës, janë të detyruar që të posedojnë ndjenjë të vërtetë të besimit dhe diturisë për fenë.

Pyetja “çka është kuptimi i fesë” dhe përgjigjja “brenja”, plotësisht janë me vend. E gabuar është kjo që vijon: përgjigjja e cila më është imponuar vetëm mua, e kam inkadruar tërësisht në jetë. Vetveten e kam pyetur: “Çka është kuptimi i jetës”? Jam përgjigjur: “Brenja dhe pakuptimësia”!

Mënyra ime e jetesës, jeta në përkëdheli, pleqëri dhe gëzim, me të vërtetë ishte e keqe dhe i pakuptimtë. Prandaj, përgjigjja: “Jeta ime është e keqe dhe e pakuptimtë” nuk i dedikohet jetës në përgjithësi, por pikërisht jetës time. Më vonë do ta kuptoj të vërtetën të cilën e kam gjetur në krishterizëm, e ajo është që njerëzit më shumë e dashurojnë errësirën se sa dritën, sepse errësira është e neveritshme për ata që merren me çështjet e errëta, sepse frikësohen që mos t'ju del në dritë ajo që vepruan, andaj edhe nuk shkojnë drejt dritës.

E vërteta ishte e qartë: “Sikur ta kishin kuptuar jetën, parasegjithash, nuk do të duhej që jeta të jetë e pakuptimtë dhe e shëmtuar”. Mjaft kam qenë i hidhëruar për atë se nuk e kam njohur të vërtetën e këtillë. Nëse njeriu dëshiron të mendojë dhe të bisedojë për jetën e njerëzimit, atëherë medoemos të mendojë dhe të bisedojë për jetën e njerëzve, e jo për jetën e një numri të vogël parazitësh. Kjo gjë është e logjikshme ashtu siç është $2 \times 2 = 4$, e unë nuk kam mundur ta shoh atë. Me të vërtetë, sikur ta kisha pranuar se $2 \times 2 = 4$, atëherë medoemos ta pranoj se unë nuk jam mirë. Ndjenja se jam mirë, për mua është shumë më e rëndësishme se sa $2 \times 2 = 4$. Tani, pasi që kam filluar t'i dashuroj njerëzit e mirë dhe kur vetja ime më është bërë e mërzitshme, e kam pranuar të vërtetën. Më në fund gjithçka shndriti tek unë.

Përderisa zogu gjatë verës mbledh kokrra gruri dhe përgatit folenë, i duket se jeta i vazhdon. Kur shoh orvatjet mundimplote të zogjve, jam i gëzuar për kënaqësinë të cilën ata e ndiejnë. Para të gjitha kafshëve, siç janë; dhia, lepuri, luani... qëndrojnë rrethanat e jetës që ua ofrojnë mundësinë e ekzistimit, me kusht që të ushqehen, shumohen dhe rritjen e të vegjëlvë. E di se, po qe se e bëjnë një gjë të atillë, atëherë ato janë fatlumë. Një organizmi i atillë jetësor të tyre është i kuptimtë dhe i logjikshëm. Mirë, atëherë çka të bëjë njeriu? Pothuajse, në një aspekt edhe ai është sikur kafsha, sepse gjatë jetës detyrohet të luftojë. Ndërmjet kësaj ekziston vetëm një diferencë: nëse njeriu dëshiron që jetën ta adoptojë vetëm për vete, atëherë ai është i shkatërruar. Njeriu nuk mund të jetojë vetëm për veten e tij, por edhe për të tjerët. Nëse vepron në këtë mënyrë, atëherë ai do të bëhet fatlumë, ndërsa jeta e tij do të ketë kuptim të plotë. Mirë, atëherë çka kam bërë unë gjatë tridhjetë viteve të kaluara të jetës sime? Lëreni luftën për të tjerët, unë as për vete nuk kam luftuar. Kam jetuar si parazit, ndërsa çdo herë kur paraqitej pyetja: “Çka është qëllimi i jetës”? Unë iu përgjigjesha vetes: “Nuk ekziston”!

Jeta në këtë botë realizohet përmes ëndjes. Nëse dëshirojmë të fitojmë shpresë se do ta kuptojmë qëllimin e ëndjes, atëherë parasegjithash, jemi të detyruar t'i plotësojmë kërkesat, që do të thotë ato që kërkohen nga ne. Nëse nuk e kryej atë që kërkohet nga unë, atëherë asnjëherë nuk do të mund ta kuptoj atë që në këtë situatë kërkohet prej meje. Krahas kësaj, nuk do të mund të kuptoj çfarëdo që të kërkohet prej të gjithë nesh, nga i tërë njerëzimi.

Të kërkuarit e Zotit

Mënyra e përsiatjes e cila njeriun që me njohuritë që i ka arritur përmes logjikës, shpie drejt devijimeve, mua më ndihmoi që të mos bie në gabimet e mendimeve jo të frytshme. Ajo që kam qenë i sigurt se njohuria e të vërtetës mund të gjendet vetëm në rrugën jetësore, nxiti dyshim në korrektësinë e jetesës sime.

Rruga që më shpiu drejt shpëtimit ishte të perceptuarit tim personal ndaj vetes time si qendër dhe të konsideruarit se vetëm ajo është një jetë e vërtetë. E kam kuptuar se nëse e dëshiroj jetën dhe kuptimin e saj, nëse nuk dëshiroj të jetoj sikur parazitët, por jetë të vërtetë, atëherë së pari medoemos ta kuptoj se çfarë kuptimi i japin (jetës) njerëzit të cilët kanë arritur ta njohin të vërtetën, e pastaj ta pranoj (atë koncept të jetës dhe ta jetësoj atë), e më pas edhe ta studioj atë.

Pikërisht në ato kohë më ndodhi diçka interesante. Atë vit, kur mendoja që përmes një plumbi ose me diç tjetër ta përfundoj jetën, zemra më digjej për një ndjenjë pikëllimi për shkak mendimeve për të cilat flas. Nëse do duhej ta emërtoj atë ndjenjë, atëherë do ta quaja “në kërkim të Zotit”. Përsëris me një bindje më të thellë: ky gjurmim pas Zotit, nuk ishte përmes mendjes, por përmes ndjenjave. Ajo ishte një ndjenjë frike, braktisjeje, vetmie; ndjenjë e shpresës dhe pritjes së një ndihme të qartë ose të panjohur, në mes të Gjithësisë. Përafërsisht kam qenë i bindur se është e pamundur të argumentohet të ekzistuarit e Zotit, sepse Imanuel Kanti (ashtu siç kisha lexuar) argumentoi të kundërtën, pra se nuk mund të argumentohet një gjë e atillë, gjë të cilën edhe unë e kisha kuptuar ashtu. Mirëpo, krahas të gjitha këtyre peripecive, unë vazhdimisht kërkoja Zotin. Shpresoja se do ta gjeja Atë. Nuk jam larguar as nga lutjet e zakonshme drejtuar Zotit të cilin e kërkoja dhe të Cilit nuk mundesha ta gjejë. Ndonjëherë i tuboja dhe i vlerësoja argumentet në të cilat thuhej se është e pamundur të argumentohet ekzistimi i Zotit, argumente të cilat i mbanin Kanti dhe Shopenhaueri, ndërsa ndonjëherë orvatesha për ti mposhtur ato mendime. Mendoja për shkakun e kohës dhe hapësirës. (Po ashtu mendoja) Nëse unë ekzistoj, atëherë shkak i vetëm është Zoti. Vazhdimisht e mbaja këtë qëndrim dhe orvatesha përmes të gjitha aftësive të qenies sime të arrij deri në njohurinë e atij shkakut. Pasi që kam arritur deri në njohurinë se ekziston Fuqia, me dëshirën e të Cilit ekzistojmë, ndjeva mundësinë e jetës. Prapëseprapë vazhdoja me pyetjet: “Çka është ai shkak, ajo fuqi? Si duhet të mendoj për të dhe si duhet të sillem kundrejt asaj (qenies) që e quajmë Zot”?

Si përgjigje ndaj këtyre pyetjeve të parashtruara vetes sime, asgjë nuk më ra ndërmend, përveç përgjigjeve të njohura: “Ai është Ai i Cili krijon, i Cili ringjall”.

Këto përgjigje nuk më kënaqshin. Ndieja se e humbja atë që është e nevojshme për jetën time. Shpirtin tim ma kaploi një frikë dhe kam filluar të lutem për atë që kam kërkuar. Lutesha për ndihmë. Duke u lutur kuptova se Ai mua nuk më dëgjon (nuk iu përgjigjet lutjeve të mia / B.J.). Zemra ime ishte përplot dyshim ndaj ekzistimit të Zotit. Atëherë fillova të lutej edhe më tej: “Të lutem më mëshiro mua, më shpëto! Të lutem o Zot, ma trego rrugën”! Mirëpo, ndaj mua askush nuk u mëshirua, e unë ndieja se jeta ime është ndalur.

Këtë fenomen e vëreja nga aspekte të ndryshme dhe vazhdimisht përfundoja me të njëjtin qëndrim: nuk kam mundur të vij në këtë botë pa ndonjë shkak dhe pa kuptim. Nuk kam mundur të jem as zog që vjen nga ndonjë fole që i pamundshëm qëndron i shtrirë, ashtu siç unë ndieja në situatën e atillë. Madje edhe nëse është ashtu, zogu i mjerë që erdhi nga foleja dhe qëndroi i shtrirë, do të këndonte edhe në kullosën me barë të rritur. Andaj, këndoja edhe unë; e dija se nëna ime më barti afër zemrës, më ushqeu dhe më dashuronte. Ku është ajo nënë? Nëse kam lindur, atëherë kush më lindi?

Prandaj, nuk mund ta fsheh faktin nga unë se në këtë botë më solli dikush që më dashuron! Mirë, kush është ai? Përsëri, ZOTI.

“Nuk kam mundur pa ndonjë shkak të vij në këtë botë”

Ai e ka ditur për kërkimin tim. E ka vërejtur dëshpërimin tim dhe konfliktet (e brendshme) të mia. “Ai ekziston”, deklaroi në vete dhe kjo ishte e mjaftueshme që ta pranoi këtë. Jeta u thellua në veten time, ndërsa unë ndieja se ekzistoj. Ndieja një gëzim. Mirëpo, pas një kohe të shkurtër e humba interesimin për idenë e të pranuarit të ekzistencës së Zotit. Para meje qëndronte besimi në Zot. Zoti si Krijues, i Cili na e dërgoi të birin e Tij, shpëtimtarin në tre forma të ndryshme. Zoti i cili u nda nga kjo botë dhe nga unë, para syve të mi u shkri pors i një copëz akulli, e në fund mbeti asgjë. Përsëri ndieja se si është duke u tharë burimi i jetës sime. Përsëri më kaploi dyshimi dhe ajo ndjenjë rishtuese; ndjenjë se nuk ekziston dalje përveç vdekjes. Mirëpo, më e vështirë për mua ishte ajo që fillova të ndiej dobësi, dobësi të cilën nuk isha në gjendje ta mposht.

Mjaft mirë më kujtohet. Ishte pranverë dhe isha vet në pyll. Dëgjoja zërat e ndryshme. Dëgjoja dhe logjikoja vetëm për një gjë. Në të vërtetë, në tre vitet e fundit mendoja vetëm për të njëjtën çështje. Përsëri e kërkoja Zotin.

Në vete pëshpëritja: “Mirë, nuk ekziston Zoti!” Forca ime e vizionit nuk më ofronte asgjë, e as që kishte diçka reale siç ishte jeta ime. Askush, asgjë dhe çfarëdo çudie nuk mundej ta argumentonte atë. Në të vërtetë, çudirat janë në të kundërtën e logjikës dhe të forcës së vizionit tim. “E nocioni i Krijuesit të cilin unë e kërkoj? Prej nga ai nocion”? Parashtroj pyetjen. Krahës këtij mendimi, tek unë filloi të paraqitet një gëzim i ri jetësor. Gjithçka përreth meje filloi të merr forcë dhe kuptim të jetës. Përsëri ky gëzim nuk zgjati shumë. Mendimet vazhdonin. Logjika vazhdonte me ritmin e tij mendor, ndërsa unë nga njëra anë pëshpëritja në vete: “Ideja për Zotin nuk është Zot”. E më pas mendoja: “Ideja është diçka që vepron në mua. Ideja e Zotit është diç që zgjon në veten time, por nuk mundem ta zgjoj. Unë kërkoj diç pa të cilën nuk mund të ekzistojë jeta”. Më pas gjithçka në mua dhe përreth meje u shua, dhe përsëri u paraqit dëshira për vetëvrasje.

Më në fund e studioja veten de vështroja se çka është duke ndodhur me mua! Mendoja për qindra rastet e vdekjes dhe ringjalljes. Kuptova se kam jetuar vetëm në besim ndaj Zotit.

E mjaftueshme ishte që të mendoj për Zotin dhe menjëherë ringjallesha. Kur e harroja Atë, jeta ime fillonte të shkatërrohet. Çka është ajo ringjallje dhe vdekje e jetës? Kur e humbja besimin në ekzistimin e Zotit, në mua paraqitej sikur të bëhej një shkëputje e lidhjeve të mia me jetën. Sikur të mos shpresoja - madje edhe shumë pak - se do ta gjeja Zotin, jeta ime do të përfundonte shumë më herët. Por unë kam jetuar. Kur e kërkoja Atë dhe kur e ndieja, atëherë unë jetoja. Do të thotë, Ai ekziston. Ai është Diç pa të Cilin nuk mund të ekzistojë jeta. Njëjtë është ta njohësh Zotin dhe të jetosh. Zoti është jeta, edhe nëse ke jetuar duke e kërkuar Zotin. Nuk ka jetë pa Zot.

Gjithçka në mua dhe përreth meje filloi të shkëlqejë. Shkëlqim i fuqishëm. Më i fuqishëm se kurdoherë. Ajo dritë nuk mu largua gjatë tërë jetës. Në këtë mënyrë kam shpëtuar nga vetëvrasja, gjë të cilën nuk mund ta shpjegoj.

Ashtu siç tek unë fshehurazi dhe ngadalë humbej vullneti për të jetuar, e kështu ndieja urrejtje ndaj jetës dhe dëshirë për vetëvrasje, po ashtu dhe në të njëjtën mënyrë tek unë paraqitej forca për të jetuar. Një gjë e këtillë nuk ishte e re, ajo ishte forca më e vjetër të cilën e ndieja në ditët e para të jetës. Në shumë aspekte u ktheva prapa - në botëkuptimet fëmijërore, pra u ktheva në besimin që kërkonte diç nga unë. U ktheva në idenë ku qëllimi i vetëm dhe themelor jetësor ishte ajo që të jem i mirë dhe në harmoni me pritjen. U ktheva në idenë që shpjegimin e kësaj nevojë ta gjejë në atë që i tërë njerëzimi radhitej sipas ligjeve, gjë që për mua ishte e panjohur dhe në një të kaluar të largët. Thënë shkurt, jam kthyer besimit në Zot, përsosurisë morale dhe traditës e cila e ruajti

kuptimin e jetës. Vetëm diçka ishte më tjetër: në atë kohë gjithë këtë e pranoja pa vetëdije, ndërsa tani vërej se më nuk do të mund të jetoj pa atë.

Gjithë atë që e kam kaluar mund ta shpjegoj në këtë mënyrë: Në ndonjë breg të një lumi më kishin vendosur në një barkë, e më pas barkën e drejtuan në drejtim të bregut tjetër, ndërsa në duar mi dhanë lopatat për të lundruar dhe më lanë vetëm. Kam lundruar aq sa kam mundur... Mirëpo, ashtu siç unë lundroja përpara, rrymat e ujit të cilat më bartnin në ndonjë vend të panjohur për mua, u bënë gjithnjë e më të rrezikshme dhe më të shpejta. Duke mos e vërejtur, unë isha larguar nga qëllimi ku duhej të arrij. Shihja se përreth meje lundrojnë mjaft lundrues, të cilët po ashtu ishin bartur nga rrymat ujore. Përderisa disa lundrues vazhdonin edhe më tej të lundrojë, disa të tjerë tanimë i kishin hedhur lopatat e lundrimit. Një numër i madh i barkave dhe anijeve ishin të mbushura me njerëz. Përderisa disa orvateshin të lundrojnë në drejtim të kundërt me rrymat ujore, e disa të tjerë shkonin andej kah detyroheshin nga ato rryma, unë - duke përparuar nga një anë dhe duke vështuar udhëtarët të cilët kishin mbetur në ujë - e kisha harruar drejtimin tim të cilin ma kishin treguar në fillim. Pikërisht në mes të ujit, në turmën e barkave dhe anijeve, unë plotësisht e kisha humbur drejtimin. Përderisa lundroja, përreth meje kalonin anije me vela, anije të vogla dhe barka të ndryshme nga të cilat dëgjoheshin thirrjet gazmore të detarëve për fitore, e të cilët më bërtitnin duke më thënë se nuk ekziston drejtim tjetër. Unë iu besova atyre dhe së bashku me ta lundroja edhe më tej. Kam shkuar mjaft larg... larg. Kam shkuar aq larg, sa që më nuk kam mundur të dëgjoj asgjë, përveç shushurimës së ujit të shpejtë, ku unë edhe kisha humbur. Aty vëreja barkat ku shkatërroheshin. Nga frika dhe tmërri që e vëreja aty, unë erdha në vetëdije për të mbijetuar. Një kohë të gjatë nuk mundesha ta kuptoj se ç'më ngjau. Para meje shihja vetëm një asgjë drejt së cilës isha drejtuar, e që në të vërtetë më frikësoi dhe ku askund nuk vëreja shpëtim. Nuk kam ditur se ç'të bëj. Ato momente vështrova prapa dhe vëreja një numër të madh barkash. Duke luftuar me këmbëngulësi, ata lundronin. Në ato çaste mu kujtuan lopatat e lundrimit dhe drejtimi kah duhet të shkoj. U ktheva prapa, në drejtim të ujit, e kështu fillova barkën ta orientoj dhe ta afroj në brigjet e anës së kundërt.

Bregu ishte Zoti, drejtimi ishte tradita, ndërsa lopatat për lundrim paraqisnin lirinë që mu dha. Lopatat për lundrim mi ofruan që të arrij deri në breg, që të afrohem tek Zoti.

Kapitulli i katërt

DOKUMENTET

Botimi origjinal i broshurës së Tolstoj, titulluar
Hadithet e Muhammedit të cilët nuk ekzistojnë në Kur'an.

(këtu vijnë fotokopjet e dokumenteve të cilat janë publikuar në këtë libër)

Fund

(Teksti në anën e fundit të kopertinës së librit)

“Sado që të jetë e çuditshme të thuhet, për mua islami është më artësuar se krishterimi. Sikur njeriu të kishte të drejtë zgjedhjeje, atëherë pa kurrfarë dyshimi e hamendjeje çdo njeri i mençur do ta pranonte islamin, Një Zot dhe të Dërguarin e Tij”.

Lav Nikollaeviç Tolstoj
(1828 - 1910)

Romansieri i famshëm rus Lav N. Tolstoj në vitin 1908 e lexoi veprën “Hadithet e Muhammedit alejhisselam” të autorit Abdullah es-Suhraverdi të botuar në Indi. Nga hadithet e lexuara, Tolstoj bëri një përmbledhje dhe të njëjtat i botoi në shtypshkronjën e atëhershme ruse *Posrednik*. Libri u botua në tetor të vitit 1908”.

Populli rus, veçanërisht intelektualët, e dashuronin Tolstojin për shkak të forcës dhe ndikimit të tij të pamatur. Është ditur se, po qe se publikohet kalimi i tij në Islam, po ashtu edhe shoqëria ruse do të fillojë të kthehet fuqishëm në drejtim të islamit. Nga ky shkak, librin e Tolstojit - ku janë tubuar disa hadithe të Muhammedit (s.s.v.s.) - organizatat ruse të shërbimit informativ, sikurse KGB-ja, janë orvatur që ta mbajnë në fshehtësi dhe në harresë, si dhe t’a pengojnë ribotimin e mëtejshëm të tij. Në këtë libër Tolstoj i njoftoi lexuesit rus me disa hadithe të Muhammedit alejhisselam.

Tematika e haditheve të tubuara në këtë libër përqendrohet në sferën e “varfërisë” dhe “barazisë”, përmes së cilëve është orvatur të tregojë brengën ndaj asaj që t’ua shpjegojë popullit rus dhe atyre të cilët janë të tradhtuar e të shtypur, se çka është e vërtetë.

Përmes haditheve të cilat i zgjodhi dhe tuboi në këtë libër, Tolstoj dëshiroi të theksojë se islami është vendi i drejtësisë dhe i barazisë së vërtetë, vëllazërisë dhe sakrificës, respektit dhe dashurisë ndaj njeriut dhe ndaj të tjerëve...

Prof. Dr. Telman Hurshidoglu Alijev

- [1]. Për atë arsye se burimi themelor i feve është Zoti. Sa i përket mësimit, ai është besimi në Zot. Në këtë kuptim, siç thotë Tolstoi, sikur të mos ishin devijuar fetë, gjithçka do të bashkohej në themelet e islamit.
- [2]. Mësimet behaiste për të cilat ia tërheq vërejtjen Lav Toslti, në të vërtetë është një drejtim i devijuar që lindi nga Irani nën udhëheqjen e Mirza Husein Ali Nuriut (1817-1892), të cilin ithtarët e tij e quajtën Bahauallah. Mirza Husein Ali Nuriu ishte ai që i vuri themelet e këtij sekti i cili Shejh-baba Mirza Aliun e shpalli si profet i premtuar i Zotit, që e kishin mbytur në Tebriz në vitin 1863. Pasi që e kishin shpallur si profet, Mirza Husein e persekutuan në vise të ndryshme të Perandorisë Osmane, ku ai vazhdoi me përhapjen e mësimeve behaiste. Pas vdekjes së Mirza Huseinit (Behaullahut) udhëheqës i lëvizjes u bë i biri i tij më i vjetër Abdul-Bahu (1844-1957), ndërsa pas vdekjes së këtij, udhëheqjen e sekti e mori nipi më i vjetër, Shevki efendiu. Behaizmi, që në fillim dikush mendonte se është ndonjë nga drejtimet islame, ndër kohë e humbi çdo virtyt të fesë. Në behaizëm ekzistojnë mësime judaiste dhe krishtere. Ata vetëm tre herë në ditë kryenin një lloj namazi (faljeje) të veçantë. Pasi që ky sekt plotësisht është ndarë nga islami, atëherë edhe ithtarët e tij për *kible* e nuk e konsideronin Qaben. Qabeja e tyre ishte shtëpia e Behaullahut. Mësimet e behaizmit mbështeteshin në dy libra të shenjta. Ato ishin: *el-Ikan* dhe *Kitabul-akdes*. Pasi që në vendin tonë ky sekt nuk është e pranuar si religjion, që këtu edhe me vendim të gjyqit - vendimi nr. 2345/1252 të datës 13.10.1962 nuk iu lejohej që të ndërtojnë tempullin e tyre të veçantë.
- [3]. Ato janë Kozkë nga Dona të cilët ishin shpërnuglur në Turqi nën udhëheqjen e atamanit Ignjat Nekrasovit, pas qetësimit të kryengritjes së Bulavinës në vitin 1787. (këtu me siguri bëhet gabim, sepse kryengritja e Bulavinës është shuar në vitin 1708, R.S.).
- [4]. Burimi: Shemistan Nazirli, *Topograf General Ibrahim Vekilov*, Biblioteka shtetërore e Azerbejxhanit, Baku, Zaman, 2002, dok. nr. 71277 dhe 70823.
- [5]. Ravil Amirhanov, *Tatarskaja Dorevolutsjonnaja pressa (V kontekste "Vostok-Zapad")*, Kazan, Tatarskoje Knjizjoje Izdatelstvo, 2002, f. 141-142.
- [6]. *Tatar Edebiyati Tarihi, II, cilt*, Kazan, Tataristan kitap nesriyat, 1985.